

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์วิถีชุมชนตามพุทธวิถีไทย กรณีศึกษาประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำ วัดสุวรรณาราม จังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารตำราวิชาการ เพื่อนำมาใช้สนับสนุนการกำหนดสมมติฐาน แนวคิดการวิจัย โดยมีรายละเอียดในการนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

- 2.1 ความหมายและความสำคัญของการอนุรักษ์ประเพณีวิถีชุมชน
- 2.2 วิถีชุมชนตามแนวทางพุทธวิถีไทยสู่วิถีชุมชนคลองมหาสวัสดิ์
- 2.3 ประเพณีการบิณฑบาตทางเรือของพระสงฆ์ไทย
- 2.4 การอนุรักษ์ประเพณีบิณฑบาตท้องน้ำวัดสุวรรณาราม
- 2.5 สภาพพื้นที่การทำวิจัย
- 2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 ความหมายและความสำคัญของการอนุรักษ์ประเพณีวิถีชุมชน

2.1.1 ความหมายของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ หมายถึง แนวความคิดในการดูแล ป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ให้ถูกทำลายหรือเสื่อมสภาพลง ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 อธิบายความหมายของคำว่าอนุรักษ์หมายถึง รักษาให้คงเดิม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

เกษม จันทรแก้ว (2544) กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

กาญจนา เกียรติมนิรัตน์ (2546) กล่าวว่า การอนุรักษ์และการพัฒนาจะต้องดำเนินการควบคู่กันไป โดยเริ่มจากประชาชน การอนุรักษ์ควรอยู่บนพื้นฐานของการใช้ประโยชน์อย่างมีเหตุผลสร้างสรรค์ รอบคอบ และสงวนทรัพยากรที่หายากไว้ไม่ให้สูญหายไป ส่วนการพัฒนาควรยึดหลักความก้าวหน้า ความมั่นคงและความเป็นธรรมให้แก่ประชาชน เปรียบเสมือนเหรียญสองด้านที่รวมอยู่ในอันเดียวกัน

นิวัติ เรื่องพานิช (2556) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุดและจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยทั่วถึงกันด้วย ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆแต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะอีกด้วย

ชานนท์ วิสุทธิชานนท์ (2558) ได้สรุปว่าการอนุรักษ์หมายถึง การบำรุงรักษา ดูแล การสงวน รวมถึงการทวงแหวนสิ่งที่ดั่งาม การคงไว้มิให้สูญหายไป การมองเห็นคุณค่าของความรู้และสิ่งที่ได้คิดสร้างสรรค์ไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น ประเพณีต่างๆ รวมถึงการส่งเสริมและการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้ยั่งยืนต่อไป

ชุตินา ศรีไชย (2559) ได้สรุปว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้และให้ความรวมถึงการป้องกันการรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย ซึ่งการอนุรักษ์ต้องให้ความสำคัญกับความเป็นมาของพื้นที่ และศักยภาพไปพร้อม ๆ กัน โดยความเป็นมาของพื้นที่ เช่น ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ความสำคัญด้านศิลปกรรม และความสำคัญทางด้านสังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น ส่วนศักยภาพของพื้นที่ เช่น ความสำคัญทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และกายภาพ เป็นต้น

Henry Sarnoff (2011) 1) เสนอการอนุรักษ์วัฒนธรรมเมืองค์ประกอบ 4 ประการ คือ เพื่อสร้างความทรงจำทางวัฒนธรรม คือ ถ่ายทอดคุณค่าของบรรพบุรุษต่อคนรุ่นหลังให้มีความภาคภูมิใจ เพื่อการรักษาปฏิสัมพันธ์ในชุมชน คือความสัมพันธ์ของชุมชนอย่างสมดุล จะมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี เพื่อรักษาความหลากหลายของสภาพแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์วัฒนธรรมทำให้สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างๆไม่ถูกกลืนโดยอิทธิพลและการพัฒนา ซึ่งจะเป็นแบบเส้นตรง หรือทำให้มีลักษณะเหมือนกันการอนุรักษ์จึงทำให้ความหลากหลายดังกล่าวมีความเด่นชัดอยู่ และเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หมายถึง การอนุรักษ์ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่าย และทำให้ชุมชนและวิถีชีวิตที่ได้รับการอนุรักษ์เป็นจุดขาย สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้

สรุป การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษา สงวน ปรับปรุง ให้คงคุณค่าไม่ให้สูญหายไป และเกิดประโยชน์สูงสุด แก่มนุษย์ การอนุรักษ์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องปลูกฝังให้เห็นความสำคัญ คุณค่า ประโยชน์ รักษาเอาไว้ให้สืบทอดยาวนานคู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ชาติตลอดไป

2.1.2 ความหมายของประเพณี

คำว่า ประเพณี นักวิชาการได้ให้ความหมายหลายท่าน เพื่อต้องการอธิบายประเพณีให้มีความชัดเจน กลุ่มเล็ก เพื่อนำไปสู่ทิศทางการศึกษาให้สอดคล้องวิถีทางการปฏิบัติทางด้านประเพณีที่มีการสืบทอดปฏิบัติจากอดีตถึงปัจจุบัน ได้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณี ดังต่อไปนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ประเพณี คือ สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

พระยาอนุนามราชชน (2514:37) ได้ให้ความหมายของคำว่าประเพณีไว้ว่าประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบทอดกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือผิดจารีตประเพณี คำว่าประเพณี ตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมาย ประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบทอดกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไปบันทึก พาทีจิตร (2549, 78) ได้อธิบายว่า ประเพณี คือ สิ่งที่คนในสังคมส่วนรวมสร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งๆขึ้นไป รวมทั้งมีการเผยแพร่ แก่คนในสังคมอื่นด้วย รูปลักษณะสำคัญของประเพณี เท่าที่เราพอจะมองเห็นได้ มีดังนี้

- 1) เป็นสิ่งที่ยึดถือร่วมกัน
- 2) มักเป็นพิธีการ
- 3) มักเป็นการกระทำที่มีการแสดงออกทางอารมณ์ ทำกันอย่างเอิกเกริก หรือทำอย่างตั้งใจ
- 4) มักเป็นสิ่งที่ทำให้คนมีความรู้สึกว่าตนมีข้อผูกมัดสังคม หรือคนมีความรับผิดชอบชั่วดี
- 5) มักเกี่ยวกับความเชื่อของกลุ่มชน ในเรื่องของอำนาจเหนือมนุษย์
- 6) มักเป็นพิธีการขอความช่วยเหลือ หรือการบูชาคุณ กลุ่มชนนับถือ

ดังนั้น ประเพณีตามความหมายแล้วมีหลายประเด็นที่นำมาสู่การปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ความเชื่อ การเคารพการบูชา สาเหตุของการเกิดประเพณี เนื่องจากในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นมนุษย์มักอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม จึงทำให้เกิดมีความคิดเห็นและการกระทำที่เหมือน ๆ กันในบางเรื่องเช่น การแต่งกาย การละเล่น พิธีการจัดงานรื่นเริง และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น โดยมีสาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ กัน และได้นิยมกระทำติดต่อกันมาเรื่อย ๆ จนเป็นประเพณี ซึ่งขั้นตอนพิธีกรรมของประเพณีบางอย่างเริ่ม

เลื่อนหายไป โดยปัจจุบันมีประเพณีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมาตามสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ การจัดขบวนแห่กลองยาว การประกวดเรือพระ การแข่งขันเกี่ยวข้าว เป็นต้น

พัชรนันท์ ภูกาบิน และคณะ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาประเพณีสืบชะตาแม่น้ำจัน ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีสืบชะตาแม่น้ำจันมีบทบาทสำคัญต่อการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนได้เกิดจิตสำนึกและเห็นความสำคัญของแม่น้ำนั้น ขณะเดียวกันยังมีบทบาทต่อการเสริมสร้างความมั่นใจของประชาชนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิตและ ยังส่งผลทำให้เศรษฐกิจในตำบลดีไปด้วยและยังมีบทบาทต่อขบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมด้านการรักษาประเพณีของตำบลอีกด้วย จากการศึกษาพบว่าประเพณีดังกล่าวยังมีบทบาทต่อหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์แม่น้ำจันจึงทำให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการและประชาชนในท้องถิ่นผลที่ตามมาคือ ทำให้เกิดความสามัคคีและความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน

สิทธิโชค วิบูลย์ และคณะ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนากการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า 1. การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือเป็นการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยสถาปัตยกรรมโบราณวัตถุวิถีชาวมอญทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันพุทธศาสนาส่วนใหญ่ยังถือได้ว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์คือคนในชุมชนยังคงปฏิบัติประเพณีหลักๆ เช่น ประเพณีเปิงสงกรานต์ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งประเพณีทำบุญกลางบ้านคติความเชื่อทางศาสนาส่วนวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตเช่นภาษาการแต่งกายการประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการอนุรักษ์ลดน้อยลงเนื่องมาจาก นโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสากลทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปหรือระบบการศึกษาแผนใหม่ทำให้มีการใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวันลดน้อยลงไปอย่างไรก็ตามชาวมอญชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีแนวทางในการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนโดยให้ผู้นำชุมชนปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับเยาวชนได้สืบทอดต่อไป 2. การพัฒนากการท่องเที่ยวชุมชนศาลาแดงเหนือโดยการใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนโบราณสถานโบราณวัตถุวัฒนธรรมประเพณีตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชนมาพัฒนาโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันตั้งแต่เส้นทางการท่องเที่ยวโปรแกรมการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งนำมาสู่การสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

दनัย ไชโยธา (2546) ประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนที่กระทำในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งที่

ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของส่วนร่วม หรืออาจกล่าวได้ว่า ประเพณีคือความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบทอดกันมา และยังคงอยู่ได้เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้ดี ทำให้ประเพณีเดิมยังคงอยู่ต่อไปได้

ประเพณีเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมนุษย์พยายามหาวิธีการแก้ปัญหา แนวปฏิบัติในการแก้ปัญหาทางธรรมชาติของคนในสมัยก่อน ๆ มักอาศัยความเชื่อ เช่น เชื่อว่าใต้พื้นดินมีแม่พระธรณี บนท้องฟ้ามีพระพิรุณและปฏิบัติต่อความเชื่อในสิ่งนั้น ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือ บางครั้งอาจได้ผลก็เลยปฏิบัติกันต่อ ๆ มา ปัจจุบันประเพณีก็ยังเกิดขึ้นแต่มักเกิดจากความพึงพอใจในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น จึงกระทำต่อหรือเลียนแบบเอาอย่างจากสังคมอื่น เช่น การแข่งฟุตบอลประเพณี การแข่งเรือประเพณี ลักษณะเช่นนี้ถือว่าประเพณีเกิดจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ประชิด สุกฤษณ์ (2546) ประเพณีสังคมหรือประเพณีส่วนรวมเป็นประเพณีของกลุ่มชนทั่วไปที่ร่วมมือร่วมใจทำกิจกรรมและการประกอบพิธีกรรมโดยให้สังคมเกิดความสุขความเจริญสามารถอยู่ร่วมกันในกลุ่มสังคมได้อย่างสงบ ประเพณีสังคมไม่มีข้อปฏิบัติหรือข้อบังคับให้ปฏิบัติตามเป็นแต่เพียงพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม ๆ กันไป ซึ่งการปฏิบัติในแต่ละกลุ่มชนอาจไม่เหมือนกัน

ฉัตรดนัย ใจเพชร (2546) ประเพณี หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นกิจกรรมทางสังคมที่คนส่วนใหญ่ของหมู่มนุษย์ปฏิบัติสืบทอดกันมาหรือการปฏิบัติที่มีมาแต่ดั้งเดิมด้วยการสืบทอดกันมาโดยคน ส่วนใหญ่ของกลุ่มชนนั้น ดังนั้น ถือได้ว่าประเพณีนั้นเกิดจากตัวของกลุ่มชนโดยตรง ไม่ได้เกิดจากหลักการของศาสนา แม้บางอย่างอาจจะเกี่ยวข้องกับศาสนาหรือมีเหตุมาจากความเชื่อทางศาสนาอยู่บ้างก็ตาม เพราะฉะนั้นเราจะเรียกสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า เป็นประเพณีของพุทธหรือของอิสลามไม่ได้ แม้ว่าสิ่งนั้น จะนิยมทำกันในหมู่ชาวไทยพุทธหรือชาวไทยมุสลิมในท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง จะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ หรือประเพณีแล้วก็ตาม ที่ถูกต้องแล้วเราควรจะเรียกว่าประเพณีของชาวไทยพุทธในท้องที่นั้น ๆ เช่น ประเพณีของชาวไทยพุทธภาคเหนือ หรือประเพณีของชาวไทยมุสลิมในท้องที่นั้น ๆ เช่น ประเพณีของชาวไทยมุสลิมภาคใต้

สรุป สิ่งที่ยึดถือประเพณีปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี เป็นแนวประเพณีของกลุ่มชนที่ร่วมมือร่วมใจทำกิจกรรมสืบทอดกันอย่างช้านานโดยให้สังคมเกิดความสุขความเจริญ แม้ว่าประเพณีทางสังคมจะไม่มีข้อปฏิบัติหรือบังคับให้ปฏิบัติตามทุกคนทุกชุมชนเพียงพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม ๆ กันไป ซึ่งการปฏิบัติในแต่ละกลุ่มชนอาจไม่เหมือนกัน สิ่งที่คุณในสังคมร่วมสร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2.1.3 บ่อเกิดประเพณี

บ่อเกิดประเพณี เนื่องจากการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้น มนุษย์มักอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม จึงทำให้เกิดมีความคิดเห็นและการกระทำที่เหมือน ๆ กันในบางเรื่อง เช่น การแต่งกาย การละเล่น พิธีการจัดงานรื่นเริง และพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น โดยมีสาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ กัน และได้นิยมกระทำติดต่อกันมาเรื่อยๆ จนเป็นประเพณีนิยม และเป็นประเพณีในที่สุด

กิ่งแก้ว อรรถากร (อ้างใน ยิ่งยง เรื่องทอง, 2542) ได้สรุปบ่อเกิดประเพณีไทยไว้ ดังนี้

1. ประเพณีเกิดจากความเชื่อ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การประกอบอาชีพ การละเล่นในฤดูกาลต่าง ๆ เป็นต้น

2. ประเพณีเกิดจากศรัทธาในศาสนา เช่น ประเพณีทาบุญในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบวชนาค เป็นต้น

3. ประเพณีเกิดจากการเลียนแบบบรรพบุรุษ โดยถือว่าผู้ใหญ่ได้เคยทำมาแล้วก็เกิดความสงบสุข ดังนั้น จึงทำต่อไปเช่นนั้น จะเห็นได้จากการประกอบพิธีต่าง ๆ บางอย่างทำตามโดยที่ไม่ทราบเหตุผลหรือมีเหตุผลก็ไม่กล้าขัดหรือฝ่าฝืน

4. ประเพณีเกิดจากจิตใจอันสูงส่ง เช่น ประเพณีไหว้ครู ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นการเคารพให้เกียรติและขอพรจากผู้ใหญ่

5. ประเพณีเกิดจากค่านิยมของคนในสังคม สิ่งใดก็ตามเมื่อคนนิยมปฏิบัติสืบต่อกันไปก็อาจกลายเป็นประเพณีขึ้นมาได้ เช่น ประเพณีกวนกระยาสารทในเดือน 10 ประเพณีการสวดพระมาลัยในงานศพ ประเพณีฟุตบอลการกุศล งานวันพ่อแห่งชาติและงานวันแม่แห่งชาติ

ยิ่งยง เรื่องทอง (2542) ได้กล่าวที่มาของประเพณี คือ ความเชื่อในศาสนา แนวคิดของบรรพบุรุษ คุณธรรมและค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบัน ประเพณีที่บรรพบุรุษไทย คนไทยสมัยก่อนได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น และถ่ายทอดให้แก่อนุชนให้ปฏิบัติสืบต่อกันมาและขนบธรรมเนียมประเพณีไทยนั้นเป็นสิ่งที่ล้ำค่า มีประโยชน์มหาศาลควรที่ทุกคนในชาติจะต้องช่วยกันศึกษาและทะนุบำรุงรักษาเอาไว้

สรุป บ่อเกิดของประเพณีนั้น เกิดขึ้นมาจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นจากความเชื่อ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การประกอบอาชีพ การละเล่นในฤดูกาลต่าง ๆ ประเพณีเกิดจากศรัทธาในศาสนา เช่น ประเพณีบวชนาค เป็นต้น ที่เกิดจากการเลียนแบบบรรพบุรุษ ซึ่งผู้ใหญ่ได้เคยทำมาแล้วก็เกิดความสงบสุข จากการประกอบพิธีต่าง ๆ บางอย่างทำตามโดยที่ไม่ทราบเหตุผลหรือมีเหตุผลก็ไม่กล้าขัดหรือฝ่าฝืน เกิดจากจิตใจอันสูงส่ง เช่น ประเพณีไหว้ครู ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ เกิดจากค่านิยมของคนในสังคม เช่น ประเพณีกวนกระยาสารท ประเพณีการสวดพระมาลัยใน

งานศพ เป็นต้น และยังสาเหตุอื่นๆ อีกซึ่งบางประเพณี ไม่ได้แพร่หลายเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ในพื้นที่ชนบทหรือชนเผ่าตามแนวตะเข็บชายแดน ที่เป็นบ่อเกิดโดยที่กล่าวมาแล้วเป็นต้น

2.1.4 ประเภทของประเพณี

นักวิชาการหลายท่าน ได้แบ่งประเภทของประเพณี และได้อธิบายความหมายของประเพณีแต่ละประเภทไว้ ดังต่อไปนี้

ประชิด สุกฤษณ์ (2546) แบ่งประเภทของประเพณีออกเป็น 3 ประเภท ด้วยกัน คือ

1. จารีตประเพณี คือ เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับศีลธรรมและสวัสดิการของสังคมส่วนรวม มีลักษณะบังคับให้สมาชิกของสังคมนั้นต้องปฏิบัติตาม เมื่อปฏิบัติผิดต้องมีการลงโทษ หรือถูกประณาม เช่น ลูกควรมีความกตัญญูตเวที่ต่อบิดามารดา

2. ขนบประเพณี คือ เป็นประเพณีที่มีการวางระเบียบแบบแผนไว้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยตรง เป็นประเพณีที่มีการวางแบบสำหรับปฏิบัติในสังคมอย่างชัดเจน บุคคลต้องปฏิบัติตามแบบแผนที่กำหนดไว้ เช่น พิธีการแต่งงาน โดยอ้อม เป็นพิธีกรรมที่บุคคลรู้จักกันทั่ว ๆ ไป ไม่ได้มีการวาง

ระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ที่แน่นอน แต่ปฏิบัติกันมาได้เพราะมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น การไหว้เจ้า การตักบาตรขนบประเพณีเป็นลักษณะของการวางระเบียบแบบแผน แต่ละสังคมวางกฎระเบียบแตกต่างกัน อยู่กับสภาพแวดล้อม ขนบประเพณีจึงเป็นเรื่องที่กำหนดให้ปฏิบัติต่อมาจนกลายเป็นประเพณี แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและสภาพของสังคม เช่น เคยจัดงานที่ใหญ่โตก็ลดทอนลง

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับการวางตนในสังคม ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์และแบบแผน ไม่มีผิดหรือถูก เหมือนจารีตประเพณี เป็นเพียงบรรทัดฐานที่ปฏิบัติกันจนเป็นประเพณี เช่น การนั่ง การยืน การเดิน การกล่าวคำทักทาย และการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นต้น ธรรมเนียมประเพณีเป็นการวางแนวทางที่ทุกคนปฏิบัติกันจนเกิดความเคยชิน โดยฝ่าฝืนก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่อง สำคัญ นอกจากถูกมองว่าไม่รู้จักรากลตศะ ธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของตัวเอง ซึ่งในบางสังคมจะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามจะไม่ได้รับเข้าสังคมด้วย (บรรเทิง พาพิจิตร, 2549) ประเพณีนั้นเราอาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) จารีตประเพณี (Mores) คือ ประเพณีที่ต้องประพฤติเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมและจรรยาของสังคม ถือกันว่ามีคุณค่าต่อบุคคลในสังคมนั้น ๆ ใครฝ่าฝืนหรือเฉยเมยถือว่าเป็นการละเมิดกฎสังคม ผิดประเพณีของสังคม ถือเป็นความผิด ความชั่ว มีโทษ

2) ขนบประเพณี (Institution) คือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบไว้ จะเป็นโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม โดยตรง เช่น เขียนเป็นกฎหรือระเบียบให้กระทำร่วมกันมีข้ออ้างอิงเป็นตัวบทกฎเกณฑ์

โดยอ้อมหรือโดยปริยาย คือ รู้กันเอง ถือสืบ ๆ กันมา คนในถิ่นนั้นปฏิบัติกันอย่างนั้น ๆ เช่น ประเพณี ทำบุญเลี้ยงพระ เป็นต้น

3) ธรรมเนียมประเพณี (Conversion) คือ เรื่องเกี่ยวกับธรรมดาสามัญของสามัญชน ไม่ใช่เอาผิดเอาถูก ไม่มีการลงโทษ ปรับไหมเหมือนจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบเคร่งครัดเหมือน ขนบประเพณี ผู้ทำผิดประเพณีนี้ไม่ถือเป็นเรื่องเสียหายหรือมีโทษมากนัก เพียงแต่ถือว่าผู้ผิดประเพณีเป็นผู้ไร้การศึกษา ขาดคุณสมบัติผู้ดี เช่น การแต่งกายไม่ถูกกาลเทศะ การยืน เดิน นั่ง อันไม่เหมาะสม เป็นต้น

दन्य षायोथा (2546) ประเพณี อาจแบ่งได้ตามลักษณะของความเข้มงวดที่อาจจะปฏิบัติกันตามที่แต่ละท้องถิ่นแต่ละภาคแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่มีศีลธรรมเข้ามาาร่วมด้วย ซึ่งเป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคมและมีลักษณะบังคับให้สมาชิกของสังคมนั้นต้องปฏิบัติ และอาจจะมีควมรู้สึกรุนแรงหากใครฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่ได้ปฏิบัติกันมา โดยถือเป็นความผิดเป็นความชั่วและถูกประณาม เช่น วิธีการสมรสแบบตัวเดียวเมียเดียว หรือ พ่อแม่ที่แก่เฒ่าถ้าบุตรหลานไม่เลี้ยงดูถือว่าผิดจารีตประเพณีตั้งนั้น จารีตประเพณีของแต่ละสังคมมีวิธีการที่มีการอบรมสั่งสอนแตกต่างกันออกไปแม้กระทั่งในสังคมเดียวกัน ยังมีความขัดแย้งต่อกัน เพราะต่างคนมีความคิดที่ไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม บุคคลต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีเพื่อผลประโยชน์ของสังคม และจารีตประเพณีใด ถ้ามีสภาพเป็นคำสั่งของรัฐบาล โดยมีระเบียบแบบแผนและข้อบังคับให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ และบางที่ก็มีการลงโทษด้วย จารีตประเพณีนั้นก็หมดสภาพเป็นข้อบังคับทางศีลธรรมจรรยาของสังคม แต่กลายเป็นกฎหมาย

2. ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่มีการวางระเบียบแบบแผนสำหรับปฏิบัติในสังคมได้อย่างชัดเจน เช่น ประเพณีแต่งงานต้องเริ่มต้นจากการหมั้นก่อน ส่วน สุพัตรา สุภาพ กล่าวเสริมว่า ขนบประเพณีมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงเป็นประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติกันอย่างชัดเจนว่า บุคคลต้องปฏิบัติอย่างไรในพิธีต่าง ๆ ที่ได้วางกฎเกณฑ์เอาไว้ เช่น การไหว้ครู การศึกษาเล่าเรียน ศาสนา ส่วนทางอ้อม เป็นประเพณีที่รู้จักกันทั่วไป ไม่ได้มีการวางระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติกันได้ เพราะมีการบอกเล่าและสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณเช่น การแห่ นางแมว การบวชนาค พิธีแต่งงานโดยแห่ขันหมาก ไหว้ผู้ใหญ่ หลังน้ำพระพุทธรณ์ และส่งตัวเข้าหอ เป็นต้น ดังนั้นขนบประเพณี จึงเป็นลักษณะของการวางระเบียบแบบแผนเอาไว้ทั้งทางตรงและทางอ้อมในสังคมแต่ละสังคมนั้นๆ ว่ามีวิธีการระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งแต่ละสังคมได้มีการวางกฎระเบียบแบบแผนที่แตกต่างกัน ก็ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคมว่ามีวิธีการปฏิบัติ ขนบประเพณีกันอย่างไรให้ถูกต้องตามที่ได้วางกฎเกณฑ์เอาไว้ในแต่ละสังคม

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับการวางตนในสังคมไม่มีระเบียบแบบแผนเป็นเพียงบรรทัดฐานที่ปฏิบัติกันจนเป็นประเพณี เช่น การลูก การนั่ง การนอน การยืน การเดิน การทักทายกัน การต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยียน เป็นต้น เป็นแนวทางปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันจนเกิดความเคยชินใครฝ่าฝืนก็ไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญ แต่ถือเป็นผู้ที่ขาดการศึกษาอบรมและขาดคุณสมบัติของผู้ดี

การแบ่งประเพณีออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ มีลักษณะแตกต่างกันไป แต่ถ้าจัดประเพณีเป็นประเภทย่อยๆ อาจจัดเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ประเพณีภายในครอบครัว เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตหรือชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย อาจเกี่ยวข้องน้อยบ้างมากบ้างแตกต่างกันไปตามความเคร่งครัดของสังคมแต่ละท้องถิ่น เช่น ประเพณีการเกิด การโกนจุก การโกนผมไฟ การบวช การแต่งงาน การทำบุญบ้าน การทำศพ เป็นต้น

2. ประเพณีส่วนรวมตามเทศกาล เป็นประเพณีที่ประชาชนทั่วไปนิยมปฏิบัติร่วมกันในแต่ละท้องถิ่นของไทยเพื่อทำบุญและมืงานรื่นเริงสนุกสนาน เช่น ประเพณีการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ วันตรุษสงกรานต์ วันสารท การทอดกฐิน การชักพระ การแข่งเรือ การลอยกระทง การรดน้ำดำหัว การแห่บั้งไฟ การแห่เทียนพรรษา การแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นต้น

3. ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย คนไทยแต่ละภาคมีลักษณะการแต่งกายดั้งเดิมของท้องถิ่นเฉพาะ เช่น ชาวเหนือนุ่งผ้าลายเชิงซิ่นตีนจก ชาวชนบทแห่งสุรินทร์ นิยมใช้ผ้าไหมย้อมด้วยน้ำมะเกลือหรือน้ำครั่ง ชาวภาคกลางนิยมนุ่งผ้าพื้นเมือง ผ้าโจงกระเบนหรือผ้าถุง ชาวภาคใต้นิยมนุ่งโสร่งหรือผ้าบาติก ผ้าพื้นเมือง เป็นต้น

4. ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ อาชีพที่เป็นของท้องถิ่นแท้ ๆ และทำกันเป็นประเพณีสืบต่อกันภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ร่ม ทอผ้าฝ้าย ทำเครื่องเงิน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทอผ้าไหม ผ้ามัดหมี่ ภาคใต้ทำชันลงหิน ชันและเครื่องลงยา ทำผ้าบาติก โสร่งปาเต๊ะ เป็นต้น

5. ประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์ ภาคเหนืองานเทศกาลสงกรานต์มีการเล่นสาดน้ำ การแห่ควัฒาน แอ่วซอ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเล่นหมอแคน หมอลำ ภาคกลางมีเพลงเรือเพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว ลำตัด ภาคใต้มีการเล่นหนังตะลุง มโนรา เป็นต้น

6. ประเพณีการทำบุญ การทำบุญของชาวไทยพุทธมาจากสาเหตุ 2 ประการ ดังนี้

1) มงคล คือ เหตุให้เกิดความเจริญ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันแต่งงาน ทำบุญวันเกิด เป็นต้น

2) อวมงคล คือ เหตุให้เกิดความเสื่อม เช่น ทำบุญวันตาย ทำบุญเนื่องจากฟ้าผ่าหรือไฟไหม้บ้าน เป็นต้น

การทำบุญของชาวไทยพุทธมีทั้งการทำบุญตามปกติ เช่น ตักบาตรและถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณร มีทั้งการทำบุญในโอกาสพิเศษเนื่องจากเป็นวันสำคัญทางศาสนา เช่น เทศกาลวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันตรุษ-สารท ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า วันวิสาขบูชา อาสาฬหบูชา มาฆบูชา ทำบุญเทศน์มหาชาติ และทำบุญลานข้าว เป็นต้น

7. ประเพณีการรับประทานอาหาร ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมรับประทานข้าวเหนียว ลาบ ก้อยส้ม น้ำตก ปลาจ่อม ปลาร้า ภาคใต้ นิยมรับประทานแกงไตปลา แกงเหลือง ข้าวยำ น้ำบูดู เป็นต้น สอดคล้องกับการศึกษาของ บรรเทิง พาพิจิตร (2549) ซึ่งได้แบ่งประเพณีออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1) ประเพณีส่วนบุคคล ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีการเกิด ประเพณีการตาย ประเพณีการบวช ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีทำบุญอายุ เป็นต้น

2) ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีทางศาสนาต่างๆ เช่น ประเพณีการทำบุญเข้าพรรษาออกพรรษา ประเพณีตรุษ สารท ลอยกระทง ประเพณีเทศกาลสงกรานต์ และประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ยิ่งยง เรืองทอง (2542) ประเพณีนอกจากแบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามธรรมเนียมประเพณีจารีตประเพณีและขนบประเพณีแล้ว ประเพณีอาจแบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดยอาศัยเกณฑ์ที่ว่า เป็นเรื่องของคนเกี่ยวกับอะไร เป็นเรื่องของครอบครัว หรือส่วนรวม เป็นเรื่องของท้องถิ่นหรือของประเทศ

1) ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการบวช การแต่งงาน การตาย การทำบุญวันเกิด การทำบุญบ้าน ฯลฯ

2) ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีที่ทุกคนจะกระทำร่วมกัน เช่น ประเพณีทำบุญปีใหม่ทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

3) ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีการแต่งกายของชาวภาคเหนือ ประเพณีบุญป๋องไฟ การทอผ้าไหมของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การแสดงหนังตะลุงของชาวภาคใต้ การร่ำของชาวภาคกลาง ฯลฯ

4) รัฐพิธี และราชพิธี รัฐพิธีหมายถึง ประเพณีที่จัดโดยรัฐบาล เพื่อประชาชนของประเทศซึ่งเกิดสมัยหลังการปฏิรูปการปกครอง และเริ่มมีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เช่น การฉลองรัฐธรรมนูญ รัฐพิธีพืชมงคล รัฐพิธีแรกนาขวัญราชพิธี เป็นพิธีที่ปฏิบัติโดยรัฐบาล เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ แต่ก็มุ่งหวัง เพื่อความเจริญ ความสุขของประชาชนและประเทศ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

มงคล ทองนุ่น (อ้างใน สมมาส ณ จรูญ, 2543) แบ่งประเพณีออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ประเพณีในรอบปี หมายถึง ประเพณีที่สำคัญอันหนึ่งเนื่องกับศาสนาที่ปรากฏอยู่ในรอบปีเป็นเทศกาลของสังคมส่วนรวมที่ยึดถือปฏิบัติในรอบ 12 เดือน โดยนับตามปฏิทิน เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ ถือศีลออก วันตรุษ วันสารท เป็นต้น

2) ประเพณีในรอบชีวิต หมายถึง ประเพณีที่สำคัญเกี่ยวเนื่องกับชีวิตและความเป็นอยู่ในรอบอายุขัยแต่ละบุคคล ถือเป็นงานส่วนบุคคล มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตเช่น ประเพณีการเกิด การตั้งชื่อ การขึ้นบ้านใหม่ การตาย การหมั้น การแต่งงาน เป็นต้น

สมบัติ แซ่จิว และคณะ (2537) ด้านพิธีกรรม คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวพื้นเมืองถือปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นค่านิยมที่ยังแน่นอยู่ในจิตใจ พิธีกรรมที่สำคัญมี 2 ประเพณี ได้แก่

1) ประเพณีสำคัญทางศาสนา ถือเป็นเทศกาลงานของสังคมส่วนรวม ซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับการทำบุญให้ทานและสนุกรื่นเริงไปพร้อมกัน ทางศาสนาพุทธ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา สารทเดือนสิบ ฯลฯ ทางศาสนาอิสลาม เช่น วัน ตรุษฮารีรายอ วันอัลฮิสรออและเมียะร่าจ งานเมาว์ลิด วันนิชชะบาน ฯลฯ เป็นต้น

2) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เป็นประเพณีสำคัญเกี่ยวเนื่องกับชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบพิธีกรรม และความนิยมในสังคมนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย เป็นต้น

2.1.5 ความสำคัญของประเพณี

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นสมบัติของสังคมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตและสังคมมาโดยตลอด ประเพณีและพิธีกรรมจึงมีบทบาทต่อมนุษย์หลายประการ

(ประชิด สกฤษณ์พัฒน์, 2546) เขียนไว้ว่า

1) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คนเราไม่ว่าจะอยู่ในยุคใด สมัยใด เมื่อประสบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ก็มักจะเกิดภาวะความเครียดและเกิดความกังวล สภาวะจิตใจที่ไม่มั่นคงเช่นนี้ โดยมากจะมีผลต่อร่างกาย บั่นทอนสุขภาพที่อาจทำให้เกิดความเจ็บป่วยทางกายหรือทางจิตประสาทก็ได้การทำพิธีกรรมหรือ “พิธี” เป็นการแก้ไขเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี ทำให้จิตใจสบายขึ้น ผ่อนคลายความตึงเครียดและสร้างความมั่นคงเข้มแข็งขึ้น

2) เป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเรียบร้อยและเป็นปกติมีสันติสุขได้นั้น สังคมนั้น ๆ ต้องมีข้อตกลง มีระเบียบแบบแผนที่ทุกคนยอมรับและประพฤติตาม

3) เป็นสัญลักษณ์ชี้แนะให้เข้าใจสาระสำคัญของชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมแต่ละอย่างย่อมมีแนวคิดหรือแบบแผนการปฏิบัติที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม ขั้นตอนต่าง ๆ ในประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็น

สัญลักษณ์ของแนวคิดและมีบทบาทในการชี้้นำให้เข้าถึงสาระสำคัญของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณี และพิธีกรรมส่วนบุคคลจะแฝงแนวคิดที่เป็นสัญลักษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลในแต่ละช่วงอย่าง น่าสนใจ

4) เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน การประพฤติปฏิบัติ การกระทำกิจกรรมใด ๆ ร่วมกันเป็นแบบแผนเดียวกัน ย่อมเป็นสิ่งที่ผูกพันให้คนในกลุ่มหรือสังคมมีความผูกพันใกล้ชิดกัน และรู้สึกว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน

5) เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่ได้วิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาตลอด ในแง่ของความเชื่อเช่นเดียวกัน แต่เดิมคนไทยมีความเชื่อเรื่องผีสงและวิญญาณต่าง ๆ และเมื่อมีลัทธิพราหมณ์แพร่ขยายเข้ามา รวมกับความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาที่รับมาใหม่ ความเชื่อเหล่านี้ถูกผสมผสานกลมกลืนด้วยประเพณีและ พิธีกรรม

ดังนั้น ประเพณีและพิธีกรรม เป็นรากฐานส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมเป็น สิ่งที่ปรุงแต่งให้เจริญงอกงามขึ้นในลักษณะที่ยอมรับนับถือว่าดีงาม ประเพณีเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิต (Way of life) ของคนในสังคม และลักษณะองค์ประกอบนี้จะ ปรากฏอยู่ใน ทุก ๆ ขั้นตอนการดำรงชีวิตจนกลายเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ประเพณีกับสังคมจึงมี ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมเปลี่ยนไป ประเพณีก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันการศึกษาประเพณีในอดีต ช่วยให้เข้าใจถึง ประเพณีในปัจจุบัน และความเป็นไปของประเพณีในอนาคต

दन्य षायोथा (2546) ประเพณีไทยเป็นสิ่งสำคัญและควรสงวนไว้เป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุผล ต่อไปนี้

1) ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แสดงอดีตอันมีความเจริญมาช้านานของสังคม คนไทยจึงควรรักษาในชาติของตน

2) ประเพณีมีส่วนสนับสนุนให้ชาติเจริญรุ่งเรืองในทรรณะที่ดีและถูกต้อง ประเพณีใดหาก อยู่แล้วก็ควรรักษาไว้ โดยมีให้ประเพณีของชาติอื่นมาเมื่อมีอิทธิพลเหนือประเพณีนั้น การที่ชาติไทย มีประเพณีอันดีงามเป็นของตนเอง แสดงว่าชาติไทยมีอารยธรรมทัดเทียมกับประเทศอื่น

3) ชาติไทยมีประเพณีเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของตน ดังนั้นการมีประเพณีเป็นของตนเอง จึงเป็นที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่ง เพราะประเพณีเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน แสดงความเป็นพวกเดียวกันและส่งเสริมความมั่นคงของชาติ ประเพณีเป็นเครื่องแสดงอดีต และปัจจุบันของถนนชีวิตแบบไทย ด้วยเหตุดังกล่าวนี การสนใจประเพณีไทยจึงเท่ากับการให้ความสำคัญ

แก่ตนเอง ส่วนประเพณีท้องถิ่นยังมีการปฏิบัติกันทั่วทุกภาคแห่งราชอาณาจักรไทยนอกจากนี้คนไทยได้รับเอาประเพณีบางอย่างจากชาติตะวันตกมาปฏิบัติ เช่น ประเพณีส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ประเพณีฉลองคริสต์มาส ประเพณีจัดงานวันเกิด เป็นต้น ผู้ศึกษาอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าคนไทยมีการปฏิบัติตามประเพณีต่างๆ หมุนเวียนกันไปเกือบตลอดปี สภาพเช่นที่เป็นอยู่นี้มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใดในปัจจุบัน มีการวิพากษ์วิจารณ์แสดงข้อคิดเห็นเป็น 2 แนวทาง ดังที่ สนั่น เมืองวงษ์ กล่าวไว้โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) ประเพณีเป็นสิ่งดีงามสมควรอนุรักษ์และส่งเสริมให้มีการสืบทอดต่อไป การเป็นชาติที่มีประเพณีมากและเก่าแก่ เป็นสิ่งแสดงให้เห็นความเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมเป็นปึกแผ่นมาแต่โบราณกาล ประเพณีไทยทุกประเภทล้วนมีคติ ข้อเตือนใจคำสอนแฝงอยู่ มีเป้าประสงค์ให้คนไทยมีลักษณะนิสัยสุภาพอ่อนโยน จิตใจดีงาม ใช้การบุญกุศล อีกทั้งช่วยให้คนได้ผ่อนคลายความเครียดจากภารกิจด้วยเป็นต้น

2) ประเพณีเป็นสิ่งดีงามแต่ต้องรู้จักเลือกสรร ส่งเสริม อนุรักษ์เฉพาะประเพณีที่มีคุณค่า ประเพณีไทยส่วนใหญ่เป็นสิ่งดี แต่มีบางส่วนไม่ส่งเสริมสติปัญญาความคิด นอกจากปลูกฝังความมัวเมาโง่เขลาลามก ประเพณีหลายอย่างส่งเสริมให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ สรุ่ยสร้อย อวดประชันความมั่งมีแก่กันและกัน ประเพณีบางอย่างมุ่งกดขี่ให้คนบางกลุ่มตกเป็นเบื้องล่างของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ส่งเสริมให้คนมีความกล้าหาญทางความคิดและสติปัญญา เป็นต้น

สรุป ความสำคัญของประเพณี เป็นเครื่องบอกความเจริญของชาตินั้น ๆ ชาติที่เจริญในปัจจุบัน มีประเพณีต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญก้าวหน้า ตั้งแต่อดีตเชื่อมโยงถึงปัจจุบันของมวลมนุษยชาติ

ประเพณี สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี ทำให้คนในสังคมเกิดความภาคภูมิใจในความดีงามของเผ่า และชาติบ้านเมืองเอง ให้คนในสังคมได้ทำกิจกรรมร่วมกัน อันเป็นการดำรงความรักสามัคคี ทำให้คนในเผ่า ชุมชน ภาค และเป็นชาติมีความมั่นคงสืบต่อกันมาประเพณีเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ ซึ่งแสดงออกความเป็นชนชาติต่างๆ ที่มีความแตกต่าง ความสำคัญในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันเช่น มารยาทในห้องรับประทานอาหาร การให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ผู้น้อยต้องรู้จักสัมมาคารวะให้ความเคารพผู้ใหญ่ ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม ที่รับเอาอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานใน

2.1.6 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

दन्य ङायोथा (2546) ประเพณีต่างๆ มีทุกชาติทุกภาษา แต่ประเพณีเหล่านั้นแตกต่างกันไปตามสภาพและลักษณะของแต่ละท้องถิ่นหรือสังคม โดยอาจสังเกตตัวอย่างได้ว่า ประเพณีไทยกับประเพณีจีนแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้าน ตั้งแต่กิริยา มารยาท การเลือกคู่ พิธีหมั้น พิธีสมรส พิธีศพ

หรือ แม้ในสังคมเดียวกันอาจมีประเพณีที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีของแต่ละประเทศแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเหตุสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1) สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศและทรัพยากร ธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน และขึ้นอยู่กับสภาพที่ตั้งของประเทศหรือท้องถิ่นนั้น

2) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือถนนชีวิตของสังคม คนในสังคมนั้นของสังคมคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร และมีความเชื่ออย่างไรก็แสดงออกให้ปรากฏเห็นในรูปของภาษา ประเพณีกิจกรรมการงาน การเล่น ศาสนา ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่คนในสังคมนั้นสร้างขึ้นแล้วถ่ายทอดไว้ให้แก่กัน มีการเพิ่มเติมเสริมสร้างสิ่งใหม่และปรับปรุงสิ่งเก่าให้เข้ากันได้

3) สิ่งแวดล้อมทางสังคม คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีที่อยู่อาศัยร่วมกันในที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำเป็นเวลานานพอสมควร

มีโอกาสปรับตนเองให้เข้ากันได้ดีถือว่าตนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมซึ่งมีขอบเขตกำหนดฐานะและบทบาทของตนในสังคม

ประเพณีอาจเป็นเรื่องของความเชื่อที่เหลวไหล ซึ่งเป็นความเชื่อของหมู่คนที่ขาดหลักวิชาแต่ในขณะเดียวกัน ประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องบอกความเจริญของชาตินั้นๆ ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะประเพณีแต่ละอย่างก็เป็นสมบัติของชาตินั้น และเป็นการรักษาความเชื่อตามบรรพบุรุษ แต่ถ้าพูดถึงประเพณีการเกิดก็ไม่สามารถระบุลงไปอย่างแน่นอนว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด เพราะประเพณีและวิธีการต่างๆ ต้องอาศัยโบราณวัตถุเป็นแนวทาง แต่อย่างไรก็ตาม ประเพณีเกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์มีความเจริญพอสมควร ประเพณีบางอย่างเกิดขึ้นอย่างไม่ได้ตั้งใจ แต่เป็นความบังเอิญหรือรู้ไม่จริงเป็นพื้นฐานประเพณีบางอย่างเป็นสิ่งที่คนบัญญัติขึ้น ได้แก่ ศาสนาหรือเจ้าลัทธิได้กำหนดขึ้นและได้กลายเป็นพิธีประจำศาสนาไป ซึ่งอาจแยกวิธีการได้ 2 อย่าง คือ ศาสนาพิธีอันเป็นเรื่องพิธีทางศาสนาโดยตรงและพิธีของชาติต่างๆ ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติของคนในสังคมเพื่อให้ถูกต้องเหมาะสมตามที่สังคมนั้นๆ ประพฤติปฏิบัติกันหรือยอมรับเป็นนิสัยต่างๆ ที่มนุษย์ได้เรียนรู้มา บางคนเข้าใจว่าพิธีการต่างๆ ที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาและปฏิบัติกันอยู่ในสังคมนั้นๆ หรือในอนาคตคงเป็นพิธีต่างๆ ในพระพุทธศาสนา

เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่เป็นพุทธศาสนาพิธี พิธีกรรมต่างๆ โดยส่วนใหญ่เป็นของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู เพราะพระพุทธศาสนาไม่มีพิธีที่ยุ้งยาก เช่น พิธีทำบุญที่มีอยู่ในทุกวันนี้ ล้วนเป็นเรื่องที่ปะปนกับศาสนาอื่น เพราะจุดมุ่งหมายปลายทางของพระพุทธศาสนาอยู่ที่ความพ้นทุกข์

สรุป ประเพณีเกิดจากสภาพสังคม ธรรมชาติ ทัศนคติ ค่านิยม เอกลักษณ์ และความเชื่อของคนในสังคมต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เมื่อมนุษย์ได้ประพฤติกิจในสิ่งที่ตนเชื่อแล้วเกิดผลจึงได้ประพฤติกิน

มาเป็นลำดับ บางอย่างเป็นเรื่องสำคัญต่อการดำรงชีวิต ทำให้เกิดประเพณีต่างๆ ในแ่งมุมที่แตกต่างกันออกไป แต่ละเผ่าชน ชุมชน ชนชาติ ซึ่งไม่มีกำหนดตายตัวว่าทุกชนชาติต้องประพฤติเหมือนกัน โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนา ทำให้เกิดประเพณีต่างๆ ตามมาด้วยความเชื่อในสิ่งตนนับถือ เป็นทั้งกลอุบาย เป็นทั้งความเชื่อ เป็นความรู้ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ของคนในสังคมหรือชนชาติ นั้นๆ การกระทำตามกันมาจนเกิดเป็นประเพณีด้วยความเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่ตนตามความเชื่อ เมื่อความประพฤตินั้นคนส่วนรวมในสังคมปฏิบัติกันเป็นธรรมเนียมหรือเป็นระเบียบแบบแผนและทำกันจนเป็นนิสัยที่สืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญ

2.1.7 ภูมิปัญญาพื้นบ้านบ่อเกิดประเพณี

ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา ถ่ายทอดสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาของไทยมีความเด่นชัดในหลายด้าน ทั้งด้านเกษตรกรรม ศิลปกรรม วรรณกรรมและภาษา

ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรง อยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงตกทอดเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของธรรมชาติ เผ่าพันธุ์ หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว จะมีรากฐานค่าสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอน และปฏิบัติสืบทอดกันมา ปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล ซึ่งกระบวนการทัศน์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ

- 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม
- 2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
- 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิต

เพื่อตนเอง

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิดวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาต่างๆ ของตนเอง จนเกิดหลอมตัวเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิต

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถจำแนกออกเป็น 10 ลักษณะดังนี้

1) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้นได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ฝังงอกที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสายกลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินไปความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานาน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่างๆมาบริโภคอีกด้วย

5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลาย โดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาค เราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิคความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี

7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่างๆ

8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก

เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้น ถือเป็น การประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง

10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนน้อมเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก และเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรทั่วทุกภูมิภาคของไทย

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น มี 4 ลักษณะ คือ

- 1) มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
- 2) มีการบูรณาการ ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
- 3) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
- 4) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สรุป องค์ความรู้และทักษะซึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่ผ่านมาโดยอาศัยการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบที่เป็นรูปแบบของคนรุ่นก่อน ทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านต่างๆ โดยไม่ต้องอาศัยทฤษฎีมากนัก เป็น การเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรงมากกว่าจึงได้เลือกสรร ปรับแต่ง พัฒนา ถ่ายทอด สืบต่อกันมาโดยรุ่นต่อรุ่น จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สมดุล เหมาะสมกับยุคสมัยภูมิปัญญาของไทยมีความเด่นชัดในหลายด้านทั้งด้านเกษตรกรรม ศิลปกรรม วรรณกรรมและภาษาจึงเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่ามากสำหรับคนไทยที่มีของดีจากบรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมาสู่ลูกหลาน

2.2 วิถีชุมชนตามแนวทางพุทธวิถีไทยสู่วิถีชุมชนคลองมหาสวัสดิ์

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนริมคลองมหาสวัสดิ์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลอื่นๆ จากปราชญ์ชาวบ้านที่น่าเชื่อถือ ได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

2.2.1 ความหมายของวิถีชุมชนตามแนวทางพุทธวิถีไทย

พุทธวิถีไทยมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาต่อชาติไทยซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตตามแนวทางหลักธรรมและคำสอนรวมถึงจารีตประเพณีที่มีในทางพระพุทธศาสนาสืบมา และเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตพื้นบ้านที่หลากหลาย (Thirathamrongwee, & Mongkolpradit, 2022) นับตั้งแต่การก่อตั้งอาณาจักรไทยที่ แท้วัฒนธรรมดั้งเดิมของประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากมรดกทางพุทธศาสนาบางส่วนยังคงดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ในขณะที่บางส่วนได้สูญหายไปเป็นเวลาหลายทศวรรษ ตัวอย่างเช่น ความศรัทธาในกฎแห่งกรรมเป็นที่แพร่หลายในแนวทางการสอนทางพระพุทธศาสนาที่บันทึกเป็นภาษาไทยแรกสุดคือ เรื่อง “ตรีภูมิคาถา” ที่รวบรวมโดยกษัตริย์ลิไทแห่งอาณาจักรสุโขทัย (Kobbun, 2018) และเทศกาลลอยกระทงที่ได้รับความนิยมสูงสุดเป็นต้นว่า ทุกวันนี้ยังคงเห็นอยู่ ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าคนไทยค่อนข้างมีความหลากหลายในแง่ของวัฒนธรรมดั้งเดิมของพวกเขา (Sattayanurak, 2019) ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นตัวแทนของชาติไทย มาตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน

วิถีชุมชน หมายถึง การดำเนินชีวิตของผู้คนเราที่มีความหลากหลาย และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจนเป็นกระบวนการปรับตัวเพื่อรักษาคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม ทั้งการปรับตัวในเชิงพฤติกรรมและการปรับในระดับจิตสำนึกซึ่งการปรับตัวอย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดแบบแผนความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกส่วนใหญ่ในแต่ละชุมชน วิถีชีวิตของแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกัน แต่ที่เหมือนกันคือการทำหน้าที่ของกลไกทางสังคมที่แฝงไปด้วย ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติที่พัฒนาขึ้นเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันสืบต่อกันมา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 1075) ให้ความหมายของ วิถีชีวิตว่าทางดำเนินชีวิต เช่น วิถีชีวิตชาวบ้าน งามพิศ สัตย์สงวน (2545: 10) กล่าวว่า นักมานุษยวิทยาส่วนมากเห็นพ้องต้องกันว่าวัฒนธรรมคือ แนวทางหรือวิธีการในการแก้ปัญหาพื้นฐานต่างๆ ของสังคม ทำให้สมาชิกของสังคมมีชีวิตอยู่ได้ การนิยามวัฒนธรรมดังกล่าว จะทำให้ได้วัฒนธรรมระบบต่างๆ หรือได้วัฒนธรรมในความหมายวิถีชีวิตหรือชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกด้านวิถีชีวิตในความหมายหนึ่ง คือระบบวัฒนธรรม ซึ่งระบบวัฒนธรรมแต่ละด้านนั้น มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ให้

มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้โดยแต่ละสังคมย่อมมีแนวทางหรือวิถีชีวิตบางอย่างที่แตกต่างกันและอาจจะเหมือนกันในบางส่วน

เวธกา เสวครบุรี (2554) (อ้างใน พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล, 2542: 105-107) กล่าวว่า วิถีชีวิตชุมชนเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม หมายถึง วัฒนธรรมในทางสังคมศาสตร์นั่นเอง ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน พฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์กระทำล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมจะกำหนดว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไรฉะนั้น กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการกิน การดื่ม การพูด การอ่าน การเขียน การคิด การทำงาน การเล่น การติดต่อสัมพันธ์กัน ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) กล่าวถึงวิถีชีวิตชุมชนว่า วิถีชีวิตชุมชนเกิดจากการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและการดำรงเผ่าพันธุ์กลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแตกต่างกันก็ย่อมมีวิถีชีวิตในลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย ในขณะที่เดียวกันโดยธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์ ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตก็ทำให้มีลักษณะพื้นฐานร่วมกันด้วยเพราะมนุษย์มีการติดต่อสังสรรค์กันระหว่างกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมซึ่งย่อมถ่ายเทลักษณะคล้ายคลึงกันได้เช่นกันจึงอนุมานได้ว่าวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น หรือในชุมชนต่าง ๆ ย่อมมีทั้งความแตกต่างและคล้ายคลึงกัน

สรุป วิถีชีวิตชุมชนเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม ซึ่งมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน พฤติกรรมต่างๆ ของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น เป็นการดำเนินชีวิตที่มีความคล้ายคลึงกันในรูปแบบวัฒนธรรม เช่น การกิน การดื่ม การพูด การอ่าน การเขียน การคิด การทำงาน การเล่น การติดต่อสัมพันธ์กัน จึงเป็นวิถีชีวิตชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ ที่ประพาสีบทอดกันมาและเป็นที่ยอมรับในหมู่ชุมชนนั้น

2.2.2 ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์

ชุมชนริมคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม พื้นที่ที่ชุมชนอาศัยอยู่เป็นแหล่งเพาะปลูกพืชพันธุ์ทางการเกษตร เช่น นาข้าว สวนผลไม้ กล้วยไม้ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา กุ้งหอยและอื่นๆ อีก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม เช่น ปลูกผลไม้ ทำสวน ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำฟาร์มพืชผักผลไม้ เป็นต้น บางบ้านยังมี ยอ ซึ่งเป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำ ที่นับวันจะหาได้ยากลงไปทุกที ถ้าเราได้นั่งเรือชมคลอง ตลอดเส้นทางที่เรือแล่นไป เราจะเห็นพืชผักสวนครัวที่ชาวบ้านปลูกไว้กินเจริญอกงาม เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด พริก มะนาว มะกรูด กระเพรา โหระพา เป็นต้น และยังมีพืชผักและสินค้าชุมชน

ที่ผลิตขึ้นจากการแปรรูปจากพืชพันธุ์การเกษตรเป็นส่วนมาก ชุมชนบางแห่งได้ปรับปรุงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ร้านอาหารในทุ่งร้านกาแฟอินฟิลด์ ร้านกล้วยเตี้ยริมคลอง นาบัว นั่งเรือชมคลองมหาสวัสดิ์ ซึ่งชาวบ้านเปิดให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชม ระบายได้เสริมมาเลี้ยงครอบครัว กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งกำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างกว้างขวางเป็นที่พักผ่อน ร้านอาหาร สถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อน ดาดอากาศ เพื่อต้อนรับผู้คนที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ พื้นที่นา สวน รู้จักกันทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เช่น นาบัว “ลุงแจ่ม” บ้านศาลาดิน เป็นต้น (ชุมชนมหาสวัสดิ์, 2564)

2.2.3 ความเป็นมาของคลองมหาสวัสดิ์

คลองมหาสวัสดิ์ หรือ คลองชัยพฤกษ์ เป็นคลองที่เริ่มต้นจากคลองลัดบางกรวยหรือคลองบางกอกน้อย ไกล้วัดชัยพฤกษ์มาลา ไหลผ่านเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรีกับเขตตลิ่งชันและเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ผ่านอำเภอพุทธมณฑล ไปออกแม่น้ำท่าจีนที่ตำบลจี่วราย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม รวมความยาว 28 กิโลเมตร คลองสายนี้เริ่มขุดตั้งแต่วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2402 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อย่นระยะทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ หลังจากที่ทรงให้ขุดคลองเจดีย์บูชาจากแม่น้ำนครชัยศรีไปจนถึงองค์พระปฐมเจดีย์พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) และพระภานุสมมติบริบูรณ์ เป็นแม่กองจ้างชาวจีนขุด แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2403 ถือเป็นคลองที่มีความกว้างที่สุดในสมัยนั้น คือ กว้าง 7 วาหรือ 14 เมตร ใช้เงินทั้งสิ้น 1,101 ชั่ง 10 ตำลึง เป็นเงินพระคลังมหาสมบัติ 100 ชั่ง เงินบริจาคเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 1 ชั่ง 10 ตำลึง อีก 1,000 เป็นเงินของท้าวเทพอากร (เงิน) ที่ถูกริบเข้าพระคลังมหาสมบัติ เมื่อขุดคลองเสร็จนั้น รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์จับจองที่ดินว่างเปล่าของฝั่งคลอง ชุมชนแรก ๆ ที่เข้ามาอยู่ได้แก่ชาวบ้านที่ย้ายมาจากริมแม่น้ำนครชัยศรี บริเวณดอนหวาย ดาวคะนอง บางเตย และชาวจีนที่มาขุดคลองเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ยังได้ให้สร้างศาลาสำหรับประชาชนพักเป็นระยะไปตามริมคลองทุก 100 เส้นเป็นศาลาเขียนตำรายารักษาโรคต่าง ๆ ติดไว้เป็นการกุศล ต่อมาเรียกกันว่า “ศาลายา” คือศาลาที่ 1-4 และ 6-7 ศาลาที่ 7 เรียกกันว่าศาลาดิน กับศาลาที่ 5 สร้างในการกุศลปลงศพคนของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียกกันว่า “ศาลาทำศพ” ปัจจุบันกลายเป็น “ศาลาธรรมสพน์” และเป็นชื่อแขวงกับสถานีรถไฟในเขตทวีวัฒนาของกรุงเทพมหานคร คลองมหาสวัสดิ์ยังมีประตูน้ำที่กรมชลประทานสร้างไว้ 2 ประตู คือประตูน้ำมหาสวัสดิ์ ด้านแม่น้ำท่าจีน และประตูน้ำฉิมพลี ด้านแม่น้ำเจ้าพระยานอกเหนือจากเป็นคลองประวัติศาสตร์แล้วยังเป็นคลองที่มีการใช้น้ำเพื่อการเกษตรและรักษาระดับน้ำในทุกฤดูกาล อีกทั้งยังเป็นคลองที่ใช้น้ำไปผลิตน้ำประปาของกรุงเทพมหานคร จึงนับว่าเป็นคลองที่ยังคงสภาพธรรมชาติที่สวยงามระบบนิเวศทางน้ำยังสมบูรณ์ ปัจจุบันคลองสายนี้ยังคง

เป็นเส้นทางสัญจรของชาวบ้าน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่น่าท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง (ชุมชนมหาสวัสดิ์, 2564)

2.2.4 ความสัมพันธ์ วิถีชีวิตชุมชนกับคลองมหาสวัสดิ์

วิถีชีวิตชุมชนเป็นวิถีชีวิตของชุมชนที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีและสืบต่อกันมา วิถีชีวิตชุมชนเป็นวิถีชีวิตของผู้คนที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จนเป็นกระบวนการปรับตัวเพื่อรักษาสมดุลกับสิ่งแวดล้อม (Thaweethamcharoen, 2010) ทั้งการปรับตัวเชิงพฤติกรรมและการปรับตัวอย่างมีสติ ซึ่งการปรับตัวอย่างต่อเนื่องสร้างรูปแบบของความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่องในวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน (Artelle, et al., 2018) วิถีชีวิตชุมชนของแต่ละชุมชนแตกต่างกัน (Huang, et al., 2018) แต่หน้าที่ของกลไกทางสังคมที่แฝงอยู่นั้นเหมือนกัน ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติเป็นประเพณีที่ปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น

คลองมหาสวัสดิ์ตั้งอยู่ที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นคลองที่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่ง เป็นเส้นเลือดเลี้ยงชีวิตประชาชนของอำเภอพุทธมณฑลและการศึกษาวิถีชีวิตขอประชาชนริมฝั่งคลอง ประชาชนริมสองฝั่งคลองมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมคือ การเกษตรกรรม ได้แก่ ไม้ผล พืชผล ไม้ดอกไม้ประดับ รวมทั้งทัศนียภาพเป็นธรรมชาติ สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยว คลองมหาสวัสดิ์เป็นคลองที่สำคัญที่สุดของอำเภอพุทธมณฑล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาวิฑูรย์มหาโกษาธิบดีขุดเมื่อปี พ.ศ.2403 เพื่อใช้เป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พร้อมกับ การขุดคลองเจดีย์บูชาในสมัยเดียวกันคลองมหาสวัสดิ์เป็นเส้นทางเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีนมีความยาว 27 กิโลเมตรเศษ ตั้งต้นจากคลองบางกอกน้อย ริมวัดชัยพฤกษ์มาลาไปออกแม่น้ำท่าจีนที่เหนือศาลเจ้าสุบิน และหมู่ที่ 5 ตำบลศาลายาได้มีจารึกตำรายาสำหรับรักษาโรคอยู่ จึงเรียกศาลาดังกล่าวศาลายา อันเป็นที่มาของตำบลศาลายา ปัจจุบันศาลาดังกล่าวได้ชำรุดผุพังจนไม่เหลือร่องรอย และได้มีการสร้างศาลายาขึ้นมาใหม่ที่บริเวณหน้าสถานีรถไฟศาลายาแทน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรด ให้จับจองที่ สองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์จำนวนสองหมื่นไร่เศษให้กับพระราชโอรสและธิดา ซึ่งที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลศาลายา และมหาสวัสดิ์ของอำเภอพุทธมณฑลทำให้พื้นที่ยังเป็นพื้นที่สีเขียวอยู่จำนวนมาก สองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์จะมีบ้านเรือน ตั้งเรียงรายกันอยู่ โดยมีชุมชนใหญ่อยู่บริเวณตลาดศาลายา และวัดศาลวัน มีสภาพเป็นตลาดริมน้ำขนาดใหญ่ และมีอยู่ต่อเรือด้วยไม้สักหลายแห่งถัดมาจะเป็นชุมชนวัดสุวรรณาราม ซึ่งมีวัดสุวรรณารามเป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดของอำเภอพุทธมณฑลมีสิ่งก่อสร้างที่สวยงามหลายอย่าง อาทิเช่น พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ ก่อสร้างด้วยไม้ที่

ใหญ่โตและสวยงาม ศาลาท่าน้ำ และหอรบขัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสวนผลไม้ในบริเวณใกล้เคียงหลายชนิด มีส้มโอพันธุ์นครชัยศรีที่รสชาติอร่อย ในยามเช้ายังเห็นพระสงฆ์ใช้เรือในการบิณฑบาต จุดสุดท้ายที่น่าสนใจในคลองมหาสวัสดิ์ คือ บริเวณจัดรูปที่ดินเพื่อการเกษตร ตำบลมหาสวัสดิ์ ซึ่งมีการทำเกษตรหลายอย่าง เช่น สวนผลไม้ นาข้าว นาบัว นาผักกระเฉด และผักบุ้ง และกลุ่มแม่บ้านการเกษตรมหาสวัสดิ์ (พัฒนัสัจกร อรรถาศิลป์, 2552: 74-75) ในอดีตชุมชนคลองมหาสวัสดิ์พึ่งพาทรัพยากรน้ำเป็นหลัก โดยมีคลองมหาสวัสดิ์เป็นเส้นเลือดสำคัญที่ทำให้ประชาชนมีอาชีพรายได้ รวมทั้งมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นเนื่องจากต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน อาชีพจับสัตว์น้ำเป็นลักษณะประมงรายย่อยต้องอาศัยตลาดชุมชนเพื่อส่งสินค้า ร้านค้าย่อยต้องพึ่งพาชาวประมง เกษตรกรที่ปลูกพืชผลริมน้ำต้องร่วมมือกันรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศริมน้ำ รวมทั้งคุณภาพน้ำ ฯลฯ นับตั้งแต่มีการขุดคลองมหาสวัสดิ์เมื่อ พ.ศ.2403 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้ใช้เป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ชาวบ้านเล่าต่อกันมาว่าพระองค์ทรงโปรดให้สร้างศาลาที่พักทุกระยะ 4 กิโลเมตร ทำให้การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปเมืองนครปฐมสะดวกยิ่งขึ้น และ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้โปรดใช้คลองมหาสวัสดิ์เป็นเส้นทางในการเสด็จประพาสไทรโยคถึง 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2420 และครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2431 เดินทางไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ในช่วงเทศกาลจะมีเรือผ่านคลองมหาสวัสดิ์จำนวนมากเพื่อออกสู่แม่น้ำนครชัยศรี แล้วเข้าคลองเจดีย์บูชา พื้นที่ตอนกลางคลองมหาสวัสดิ์จะเป็นหนองน้ำเรียกว่า “ลาดตาดจิว” มีน้ำขังตลอดปี มีปลาชุกชุมและมีชาวบ้านในชุมชนมาหาปลาตลอดทั้งปี ในฤดูแล้งจะมีนกมาหาปลาบริเวณดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ในอดีตประมาณปี พ.ศ.2482 เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ได้มีผู้บริจาคที่ดินเพื่อขุดคลองเชื่อมระหว่างคลองมหาสวัสดิ์และคลองโยง ระยะทาง 73 เส้น กว้าง 6 ศอก ลึก 3 ศอก ฐานกว้าง 3 ศอก โดยใช้แรงงานคนขุดราคาจ้างเส้นละ (40 เมตร) 10 บาท ราคาทองขณะนั้นบาทละ 20 บาท ใช้เวลาขุด 1 เดือนแล้วเสร็จ คลองที่ขุดนี้ชาวบ้านเรียกว่า “คลองกำนันฮวด” ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเรียกเป็น “คลองตาทาลี” ซึ่งเป็นคลองที่ชุมชนมหาสวัสดิ์ใช้เป็นเส้นทางในการคมนาคมระหว่างคลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ และวัดสุวรรณาราม

นอกจากนี้ยังมีการขุดคลองเพื่อเป็นเส้นทางสัญจรไปมาและเป็นเส้นทางส่งระบายน้ำในการทำนา ทำให้เกิดคลองซอยขึ้นหลายสาย เช่น คลองบางเตย คลองชอย คลองแจ็ก คลองสุคต คลองหม่อมเจ้าเฉลิมศรีคลองยายเปล่ง คลองตาทิ้ง คลองตาบาง คลองสามวา เป็นต้น คลองเหล่านี้ได้ช่วยให้การทำนามีผลผลิตมากขึ้น และใช้เป็นเส้นทางคมนาคมในชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ (พระครูสุวรรณ ศุภกิจ. 2551: สัมภาษณ์ อ้างถึงใน พัฒนัสัจกร อรรถาศิลป์ (2552: 114-115) คลองมหาสวัสดิ์เป็นสายน้ำประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของไทย รวมทั้งยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งสภาพคู คลองน้ำ ที่ใช้เป็นแหล่งเกษตรกรรมของท้องถิ่นมีสภาพเสื่อมโทรม ความเขียวขจี ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์

กำลังจะลบเลือนหายไปนอกจากนั้นประชาชนในชุมชนเลียบคลองมหาสวัสดิ์ยังได้รับวัฒนธรรมความทันสมัยจากสังคมเมืองอย่างรวดเร็ว ตามสถานะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตทางการเกษตรไปประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่บริเวณใกล้เคียงชุมชนและกรุงเทพมหานคร สภาพดังกล่าวเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเลียบคลองมหาสวัสดิ์ที่ผ่านมา กำลังทำลายวิถีชีวิต ความงดงามทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของพื้นที่ลุ่มน้ำในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ ยังไม่มีแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมที่สนองต่อความต้องการของคนในชุมชน และแนวทางเฉพาะเป็นที่ยอมรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชาวบ้าน ต่อชุมชน โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและการสืบสานวิถีชีวิตไทยในพื้นที่ เพื่อการพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้บังเกิดรายได้และเกิดความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอำเภอพุทธมณฑล แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 ตำบล ได้แก่ตำบลศาลายา ตำบลมหาสวัสดิ์ และตำบลคลองโยง จะเห็นว่าแม้แต่ตำบลสองในสามยังเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับคลองจึงอาจกล่าวได้ว่าคลองมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวพุทธมณฑลทั้งทางตรงและทางอ้อม สังเกตได้จากในแต่ละตำบลจะมีคลองติดต่อเชื่อมโยงถึงกันตลอด เช่น ตำบลคลองโยงและคลองทวีวัฒนา ตำบลมหาสวัสดิ์ คลองมหาสวัสดิ์และคลองโยง ส่วนตำบลศาลายา คลองโยง คลองทวีวัฒนา และคลองมหาสวัสดิ์ เกือบทุกพื้นที่ในเขตอำเภอพุทธมณฑลจะครอบคลุมและเชื่อมโยงด้วยเครือข่ายของคลอง (พัฒนศักดิ์ อรรถาศิลป์, 2552: 74)

คลองมหาสวัสดิ์กับวิถีชีวิตในอดีตจากการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับคลองมหาสวัสดิ์แต่อดีตประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมาของชาวพุทธมณฑล ทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตของผู้คนในพุทธมณฑลมีวิถีการดำเนินชีวิตที่อิงอาศัย และเกี่ยวพันกับคลองตลอดเวลา ซึ่งมีลักษณะดังนี้

การดำเนินชีวิตของชาวมหาสวัสดิ์ในอดีต ชาวบ้านนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งคลอง โดยส่วนมากมักจะประกอบอาชีพทำนาทำสวนอยู่ตลอดลำคลอง วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สงบและร่มรื่น คลองในสมัยก่อนเป็นศูนย์รวมของชุมชน และเป็นศูนย์กลางทางการค้า เช่น ริมคลองทวีวัฒนา ด้านวัดมะเกลือทั้งสองฝั่งเดิมเป็นตลาด มีบ้านเรือนและร้านค้าหนาแน่นกว่าบริเวณอื่นๆ ตลาดวัดมะเกลือเป็นแหล่งซื้อขายข้าว อุปกรณ์ทำนา เสื้อผ้าและของใช้ประจำวัน มีพ่อค้าเงินมาตั้งอยู่ให้ชาวนาได้อาปุ้ย ยาฆ่าแมลง พันธุ์ข้าว ตลอดจนกู้ยืมเงินไปก่อน เมื่อมีการเก็บข้าวต้องนำมาขายให้แล้วหักหนี้สินพร้อมดอกเบี้ย (ศศิกาญจน์ จิตวรรณ, 2541 อ้างใน สวัสดิ์ เฉ็ดฉิม สมกมล ภัทรกิจโสภณ ศิริินภา ชาวฝั่งอำไพ, 2556: 26-27)

การเดินทางของชาวมหาสวัสดิ์ ชาวบ้านในช่วงก่อนยังใช้การเดินทางโดยเรือเป็นส่วนใหญ่ เกือบทุกบ้านในแถบคลองโยง คลองมหาสวัสดิ์จะมีเรือส่วนตัวไว้ใช้ ซึ่งก็มีทั้งเรือพาย เรือเครื่อง เรือสอง

ตอน ส่วนเรือหางยาวจะใช้เป็นเรือรับจ้าง ซึ่งมีประมาณ 3-4 ลำ จอดรับผู้โดยสารตามบ้านคลองแจ็ก (คลองชัยขันธุ์) คลองโยง คลองกำนันขาวไปจนถึงคลองมหาสวัสดิ์ แล้วไปจอดที่สถานีรถไฟที่เข้าออกที่สถานีเช่นกัน ซึ่งผู้โดยสารประจำก็จะมีครู นักเรียน พ่อค้า แม่ค้า ความเปลี่ยนแปลงเริ่มมีมากขึ้นเมื่อ 3 ตำบล คือ ตำบลศาลายา ตำบลมหาสวัสดิ์ และตำบลคลองโยง แยกการปกครองออกจากนครชัยศรี มาเป็นกิ่งอำเภอพุทธมณฑล ในปี พ.ศ.2534 เริ่มมีถนนตัดผ่านเข้าไปในหมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอพุทธมณฑล ทำให้การสัญจรทางน้ำเริ่มลดลงเป็นลำดับในด้านการขนส่ง โดยเฉพาะข้าวจะใช้เรือชะล่าตาใดๆ ความจุมากๆ บรรทุกข้าว จากท้องนาไปส่งยังโรงสีข้าว ซึ่งจะตั้งอยู่ริมคลอง โดยจะมีเถ้าแก่มารับซื้อ ถ้ามีจำนวนมากๆ ก็จะโยงติดกันหลายๆ และมีเรือจุกลากอยู่ หนึ่ง ประเพณีท้องถิ่นและงานรื่นเริงต่างๆ ก่อนหน้านี้จะใช้คลองในการจัดขบวนแห่ต่างๆ โดยผู้มาร่วมงานจะมารวมกันที่บ้านงานหรือวัด เช่น งานบวช พระ งานแต่งงาน งานศพ แล้วจะนำเรือขนาดใหญ่มาจัดเป็นขบวนแห่ไปตามลำคลอง เช่นเดียวกับการใช้รถแห่ขบวนต่างๆ ในปัจจุบันการเดินทางท่องเที่ยวตามงานวัด งานประจำปี หรืองานรื่นเริงต่างๆ ช่วงก่อนใช้เรือเป็นพาหนะที่สำคัญ เช่น การเดินทางไปนมัสการหลวงพ่อวัดไร่ขิง อำเภอสามพราน งานประเพณีทำบุญเทกระเจาด วัดไร่หวัว จังหวัดสุพรรณบุรี ชาวบ้านคลองโยงจะจัดเรือไปเที่ยวกันโดยล่องไปตามลำคลอง การเดินทางค่อนข้างใช้เวลาานกว่าทางรถยนต์มาก แต่ทิวทัศน์สองฝั่งคลองสามารถทำให้เพลิดเพลินสนุกสนาน โดยเฉพาะช่วง เทียวไปเป็นลำมากกว่าเพื่อน เพราะในคลองจะมีผักตบชวา และสิ่งทีล่อยตามน้ำมา ทำให้ติด ที่ต้องขึ้นๆ ลงๆ ในน้ำเพื่อตัดหรือแกะสิ่งที่ติดใบพัดออกมาให้ต้องเป็ยกตลอดเวลา บางครั้งถึงกระนั้นก็ยังอดไม่ได้ที่ต้องจัดนำเที่ยวกันเช่นนี้ทุกปี จนกระทั่งความเจริญทางรถยนต์เข้ามาถึงผู้คนเริ่มสัญจรทางรถยนต์กันหมด เรือก็เลยไม่ค่อยได้ใช้ ประกอบกับการดูแลรักษาเรือลำบาก จึงพากันขายเรือขนาดใหญ่กันหมด คงมีเหลือไว้บ้างเฉพาะเรือเล็ก ซึ่งจุกคนได้ไม่กี่คน

บทบาทและความสำคัญของคลองในอดีต มีดังนี้

- 1) เป็นแหล่งน้ำอุปโภค บริโภค
- 2) เป็นเส้นทางคมนาคม
- 3) เป็นศูนย์กลางของชุมชนและการค้าขาย
- 4) เป็นแหล่งหาอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลาต่างๆ
- 5) เป็นแหล่งประกอบอาชีพ
- 6) เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ
- 7) เป็นที่จัดงานประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม เช่น การบวชนาค งานแต่งงาน เป็นต้น

แต่ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตชาวบ้านในแถบคลองมหาสวัสดิ์ เริ่มมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ห่างเหินและไม่ผูกพันกับคลองเหมือนในอดีต โดยเฉพาะประเพณี หรืองานรื่นเริงต่างๆ สัมพันธ์กับคลองแทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีหลงเหลืออยู่เลยในปัจจุบัน (วัฒนา เทียมปฐม, 2544 : 99-100, 115-117)

คลองมหาสวัสดิ์กับวิถีชีวิตในอดีตจากการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตของผู้คนที่มีการดำเนินชีวิตที่อิงอาศัยและเกี่ยวพันกับคลองตลอดเวลา ซึ่งในอดีตผู้คนนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งคลอง ซึ่งอาศัยความสะดวกในการประกอบอาชีพ ทำนา ทำสวน อยู่ตลอดลำคลองและการสัญจรไปมาหาสู่กัน วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สงบและร่มรื่น สายน้ำจึงเป็นเหมือนสายเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คน แม่น้ำลำคลองจึงมีความผูกพันและสำคัญต่อการดำรงชีวิต ชุมชนริมคลองมหาสวัสดิ์กับคลองก็เช่นเดียวกัน มีความเชื่อมโยงและผูกพันต่อกัน ซึ่งทั้งสองต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ดังคำโบราณท่านเปรียบเทียบเอาไว้ว่า น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า เป็นต้น แม้ในปัจจุบันการเดินทางมีความเจริญด้านต่างๆ เข้ามาสู่ชุมชน เช่นการคมนาคม ทางบกมีความเจริญมากยิ่งขึ้น ผู้คนที่สัญจรทางเรือก็แทบไม่มี แต่ชุมชนริมคลองมหาสวัสดิ์ยังเห็นความสำคัญของสายน้ำและคลอง แม้ว่าจะไม่ค่อยได้ใช้ในการสัญจร แต่ทางด้านอื่น เช่น การทำการเกษตร ยังมีประโยชน์และสำคัญมาก และชุมชนได้อาศัยลำคลองนี้สร้างประโยชน์มากมาย เช่นปัจจุบัน ได้อนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการนั่งเรือชมคลองศึกษาวิถีชีวิตคนริมคลองมหาสวัสดิ์ ทิวทัศน์สองฝั่งคลองสามารถทำให้เพลิดเพลินสนุกสนานและเป็นที่สนใจของคนในเมืองใหญ่ที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติกลิ่นไอของไร่นาสวนแบบดั้งเดิมประจำวันรวมทั้งการเพาะปลูกการคมนาคมถือว่าเป็นการกระทำล่วงเกินให้น้ำสกปรกจึงได้ทำพิธีขอขมาอย่างเป็นทางการอย่างน้อยปีละครั้ง เช่นเดียวกับที่ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์บูชาพระผู้เป็นเจ้าของเขา เพื่อแสดงความสำนึกคุณของน้ำในแหล่งน้ำต่างๆ อันเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิต ซึ่งสมมุติเป็นแม่พระคงคา” และขอขมาโทษที่อาจทำการใดๆ อันเป็นเหตุให้แหล่งน้ำนั้นๆ ไม่สะอาด เป็นการสำนึกคุณและขอภัยถือเป็นวัฒนธรรมอันดีงามอย่างหนึ่งของไทย เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจและสังสรรค์กันระหว่างผู้ไปร่วมงาน เพราะเดือน 12 เป็นฤดูกาลน้ำเต็มฝั่งเมื่อถึงวันพระจันทร์เพ็ญจะแสดงดงามมาก แสงจากกระทงทำให้ชวนชื่นชม บางคนก็จะอธิฐานขอสิ่งที่ตนปรารถนาหรือเสี่ยงทายเกี่ยวกับชีวิตของตนตามอัยาศัย เพื่อส่งเสริมงานช่างฝีมือในการประดิษฐ์กระทงด้วยใบตอง กาบกล้วยหรือวัสดุพื้นบ้านต่างๆ มีการประกวดกระทงส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์และงานฝีมือ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือแหล่งน้ำให้ปราศจากมลภาวะ โดยตักเตือนกันมิให้มั่งง่ายทั้งสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำ เพื่ออารงส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีไทยและการส่งเสริมการท่องเที่ยวนำรายได้มาประเทศชาติไป (สายป่าน บุรีวรรณชนะ, 2016)

2.2.5 กิจกรรมของดีวิถีพุทธมณฑล สืบสานประเพณีตักบาตรท้องน้ำ 160 ปี คลองมหาสวัสดิ์ (การแข่งขันนักร้องส้มโอประกอบเพลง)

การประกวดนักร้องส้มโอ เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นในวันลอยกระทงของชุมชนริมคลองมหาสวัสดิ์ ณ วัดสุวรรณารามซึ่งชาวชุมชนก็จะรวมกลุ่มกันนำวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำมาเป็นทำนักร้องส้มโอประกวด ในวันงานซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมีสูตรเด็ดของตนเอง และรสชาติจะไม่เหมือนกัน จะมีความแตกต่างกันไป วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้เป็นเนื้อส้มโอแกะแล้ว กุ้งต้มหรือกุ้งแห้ง มะพร้าวคั่ว ถั่วลิสง หอมเจียว ใบมะกรูด กระเทียม และเครื่องต่างๆ ที่เป็นเครื่องปรุง แล้วนำมาคลุกเคล้าให้เข้ากันปรุงรสรสชาติเปรี้ยววนิดๆหวานหน่อยๆ อร่อย หอม หวาน มัน นับว่าเป็นที่ถูกปากของผู้มาร่วมชิม แต่ละกลุ่มจะช่วยกันทำด้วยความประณีต เพื่อให้ถูกใจคณะกรรมการและผู้ชมที่มาร่วมงาน เมื่อคณะกรรมการผู้ชมพร้อมทั้งประชาชนที่เข้าร่วมงานชิมแล้วก็จะมีการลงความเห็นกันว่ากลุ่มไหนถูกปากมากที่สุดก็ได้รับรางวัลเป็นการให้กำลังใจ ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีความน่าสนใจเพราะใช้วัสดุอุปกรณ์ผลผลิตที่ได้มาจาก การเกษตรของชุมชน ริมคลองมหาสวัสดิ์ซึ่งเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ ผลิตออกมาจำหน่าย ของชุมชนงานนี้มีผู้คนเข้าร่วมอย่างคับคั่งและ ได้ชิมรสชาติของนักร้องส้มโอหลากหลายรสชาติ เป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มเกษตรกรพื้นบ้านอีกทางหนึ่งด้วย (อภิชัย ศรีม่วงงาม, 2563)

2.3 ประเพณีการบิณฑบาตทางเรือของพระสงฆ์ไทย

ประเพณีบิณฑบาตท้องน้ำหรือบนเรือเป็นประเพณีและธรรมเนียมให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (Katapuño, & Vichanati, 2021) วัฒนธรรมเติบโตอย่างต่อเนื่องในแบบที่คนเห็นด้วยเป็นสิ่งที่ดี พระสงฆ์ออกบิณฑบาตตามประเพณีทางพระพุทธศาสนาโดยใช้เรือเป็นพาหนะเดินทางไปตาม คลองมหาสวัสดิ์ หน้าวัดสุวรรณาราม นครปฐม (Thongrawd, 2018) การให้บิณฑบาตเป็นกิจวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการบิณฑบาตเป็นการกระทำอันสูงส่งหรือในสามัญสำนึกเป็นการโปรดสัตว์ การให้บิณฑบาตถือได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการเผยแผ่ศาสนาเช่นเดียวกับในสมัยพุทธกาลที่พระภิกษุเทศน์ให้ชาวบ้านที่มาทำบุญ (Yamkeep, 2021) ซึ่งเป็นเหตุให้พรหลังภัตตาหารมาถึงทุกวันนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการบิณฑบาตทางเรือของพระสงฆ์ไทย จากตำราเอกสารที่เกี่ยวข้องและได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ดังนี้

บิณฑบาต (อ่านว่า บิน-ทะ-บาด) เป็นภาษาบาลี มาจากคำว่า บิณฑ + ปาต แปลว่า การตกลงแห่งก้อนข้าว โดยทั่วไปคำนี้หมายถึงกิจวัตรของพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในพระพุทธศาสนา ในการออกเดินถือบาตรรับการถวายภัตตาหารหรือสิ่งของจากชาวบ้านในเวลาเช้า เรียกว่าการออก บิณฑบาต

การออกบิณฑบาตของพระภิกษุเป็นกิจวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ให้เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการบิณฑบาตว่าเป็นกิจอันประเสริฐ หรือในสามัญเรียกว่าการโปรดสัตว์ เพราะการออกบิณฑบาตนั้นนับว่าเป็นการเผยแผ่พระศาสนาทางหนึ่งด้วยดังในสมัยพุทธกาลที่พระภิกษุสงฆ์จะเทศนาโปรดแก่บรรดาชาวบ้านซึ่งมาร่วมทำบุญ อันเป็นต้นเหตุแห่งการสวดให้พรหลังภัตกิจในปัจจุบันนี้

คำว่า บิณฑบาต มาจากภาษาบาลี คือ ปิณฑปาต ซึ่งเป็นศัพท์ที่มาจากสองคำรวมกัน แปลว่า อาหารที่ใส่ลงในบาตรพระ, อาหารถวายพระ, รับอาหารที่เขาใส่ลงไปบาตร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่าบิณฑบาตแปลว่าอาหาร (ใช้สำหรับพระภิกษุสามเณร) เช่น รับบิณฑบาต มาจากภาษาบาลีว่า ปิณฑปาต แปลว่า ก้อนข้าวที่ตัก พระธรรมปิฎก (2540) ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต หมายถึง อาหารที่ใส่ลงในบาตรพระ อาหารถวายพระ ท่านพุทธทาสภิกขุ (2523) ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต ตามตัวพยัญชนะแปลว่า การตกลงแห่งก้อนข้าว แต่โดยความหมายของคำ นี้แล้วมีความหมายมากกว่านั้น หมายถึง การที่พระภิกษุไม่ต้องหุงหาอาหารเอง ไม่สร้างครัวเอง ไม่ให้เก็บสะสมอาหาร ให้ภิกษุอาศัยอาหารบิณฑบาต

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548) ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต หมายถึง การตกลงแห่งก้อนข้าว เป็นคำ เรียกก้อนข้าวที่เขาใส่ลงในภาชนะที่รองรับ เช่น บาตร เป็นต้น พ.อ.ปิ่น มุกกันต์ (2534) ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต แปลว่า รับของใส่บาตรการตักบาตร คือประเพณีอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธปฏิบัติกันมาแต่สมัยพุทธกาล พระภิกษุจะถือบาตรออกบิณฑบาตเพื่อรับอาหารหรือทานอื่นๆ ตามหมู่บ้านในเวลาเช้า ผู้คนที่ออกมาตักบาตรจะนำของทำทานต่างๆ เช่น ข้าว อาหารแห้ง มาถวายพระ ประเพณีนี้ชาวพุทธถือกันว่าเป็นการสร้างกุศล และถือว่าเป็นการแผ่ส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย โดยเชื่อกันว่าอาหารที่ถวายไปนั้นจะส่งถึงญาติผู้ล่วงลับด้วยเช่นกัน บิณฑบาตเรือ หรือ การบิณฑบาตทางน้ำ หรืออีกชื่อหนึ่งว่า นาวาภิขาจาร เป็นบิณฑบาตชนิดหนึ่งซึ่งเป็นขนบของคนไทยภาคกลางตอนล่างในพื้นที่ชุ่มน้ำชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานริมน้ำ โดยเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันทั้งทางกายภาพและจิตวิญญาณของผู้คนในภูมิภาคนี้วัฒนธรรมไทย การตักบาตรทางน้ำที่มีอยู่ 3 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ “ทั้งชาวบ้านผู้มาตักบาตร และพระสงฆ์ ล้วนอยู่บนเรือ” ลักษณะที่สอง คือ “พระสงฆ์อยู่บนเรือ ส่วนชาวบ้านนั่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง” ลักษณะที่สาม คือ “พระสงฆ์อยู่บนเรือ ส่วนชาวบ้านมีที่นั่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง และอยู่บนเรือ” ทุกวัดที่ตั้งอยู่ริมคลองต่างๆ แต่เดิมนั้นทุกเช้าพระสงฆ์จะใช้เรือไปรับบิณฑบาตจากชาวบ้านที่อยู่ตามริมคลอง ในวันพระหรือในวันเทศกาลบุญชาวบ้านจะพายเรือหรือแจวเรือมาทำบุญที่วัด

วิถีชีวิตของชาวไทรน้อยจึงผูกพันกับลำคลองและสายน้ำมาแต่โบราณ ในวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งเป็นวันลอยกระทง วัดไทรใหญ่จึงได้จัดประเพณีตักบาตรพระร้อยเป็นเทศกาลประจำปีของวัดมานานกว่า 50 ปีแล้ว เป็นวัดเดียวในอำเภอไทรน้อยที่จัดงานตักบาตรพระร้อย งานจะเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 13 ค่ำ จนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ และวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 รวม 3 วัน เช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นวันตักบาตรพระร้อย พระสงฆ์นั่งเรือไปรับบิณฑบาต ชาวบ้านจะนั่งรอใส่บาตรอยู่หน้าบ้านหรือในเรือที่อยู่ริมคลอง จากหน้าวัดไทรใหญ่ไปตามคลองพระราชพิมลถึงหน้าที่ว่าการอำเภอไทรน้อย งานตักบาตรพระร้อยเป็นการรวมงานปิดทองไหว้พระหลวงพ่อดำ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทรน้อยเคารพนับถือมาก และนอกจากนี้ยังจัดงานลอยกระทงขึ้นด้วย ในอดีตงานตักบาตรพระร้อยวัดไทรใหญ่เป็นงานใหญ่ในตอนเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จะมีเรือพระสงฆ์จากวัดต่างๆ ในอำเภอไทรน้อยมารวมกันที่หน้าวัดไทรใหญ่ มีชาวบ้านจำนวนมาก พายเรือ หรือแจวเรือมาร่วมตักบาตรพระร้อย ในคลองพระราชพิมล และปากคลองทวีวัฒนา (คลองเจ้า) จะคับคั่งไปด้วยเรือจำนวนมาก ทั้งที่เป็นเรือพระสงฆ์ตามวัดต่างๆ และเป็นเรือของชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญตักบาตร และมาปิดทองหลวงพ่อดำ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอไทรน้อย มีมหรสพสมโภชเช่นลิเกงานตักบาตรพระร้อยวัดไทรใหญ่ในปัจจุบันแตกต่างกับในอดีตที่แสดงถึงวิถีชีวิตชาวไทรน้อยแบบเรียบง่าย แต่ปัจจุบันการจัดงานมีสีสันสวยงาม มีการแต่งเรือและสถานที่ริมฝั่งคลองพระราชพิมลสวยงามกว่าในอดีตมาก แต่เรือพระสงฆ์จากวัดอื่นๆ ไม่ได้มาร่วมงานประเพณีตักบาตรพระร้อยวัดไทรใหญ่ (ธรรมะไทย, 2564)

อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ตำบลบ้านแหลม และตำบลตะค่าอำเภอบางปลาม้า มีประเพณีงานบุญที่ได้จัดทำมาแล้วประมาณกว่า 100 ปีคือการตักบาตรพระสงฆ์กลางลำน้ำแม่น้ำท่าจีน บริเวณหน้าตลาดคอวังผ่านหน้าวัดเจ้าขาวไปจนถึงวัดป่าพฤกษ์ โดยพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนจะพายเรือบิณฑบาต และชาวบ้าน 2 ฝั่งแม่น้ำ ก็พายเรือใส่บาตร เช่นเดียวกันประเพณีงานบุญดังกล่าวนี้ ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเริ่มกันเมื่อใดไม่มีผู้ใดทราบแต่ผู้สูงอายุเล่าว่าเกิดมาก็เห็นการตักบาตรกลางน้ำ แล้วซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นเวลานานถึง 100 ปี โดยจะถือเอาวันแรม 12 ค่ำ เดือน 12 เป็นวันใส่บาตร (Suphan.biz, 2021)

สรุป การบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวันที่พระสงฆ์ปฏิบัติกันมาอย่างช้านานตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นโปรดสัตว์ หมายถึงการออกโปรดผู้คนที่ศรัทธา เลื่อมใส ในละแวกบ้าน ได้มีส่วนทำบุญสร้างกุศล ตามหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งการบิณฑบาตของพระสงฆ์ไม่ได้หมายความว่าเดินทางไปรับอาหารจากชาวบ้านด้วยการเดินเท้าอย่างเดียว แต่การออกไปบิณฑบาตของพระยังมีทางเรือด้วยซึ่งการที่พระออกมารับบิณฑบาตทางเรือ ก็เนื่องจากว่า ภูมิประเทศนั้น อาจเป็นพื้นที่ ที่มีน้ำมาก หรือการสัญจรไปมาอาจนิยมใช้เรือเป็นพาหนะ ดังนั้นการที่พระบิณฑบาตทางน้ำจึงเกิดขึ้น เช่นทางภาคกลางของประเทศไทย

ในฤดูน้ำหลาก ชาวบ้านนิยมใช้เรือเป็นพาหนะสัญจรไปมาหาสู่กัน แม้แต่พระสงฆ์ที่ออกบิณฑบาตก็ใช้เรือเป็นพาหนะออกบิณฑบาต ต่อมาความเจริญมากขึ้นมาถนนทางเดินมีการใช้รถยนต์มากขึ้น และเป็น การสะดวกรวดเร็วกว่าทางเรือ จึงเป็นเหตุให้การสัญจรไปมาด้วยเรือจึงลดน้อยลง และปัจจุบันก็มีน้อยมาก พระสงฆ์ที่บิณฑบาตทางเรือก็แทบไม่มีให้เห็น นักปราชญ์หรือผู้นำทางประเพณีวัฒนธรรมเกรงว่าต่อไปจะไม่เหลือสิ่งเหล่านี้ให้เห็นอีก จึงดำริจัดงานประเพณีบิณฑบาตทางเรือขึ้น เพื่อเป็นการรำลึก หรือมี กุศโลบายให้ชาวไทยพุทธได้ทำบุญกับพระที่บิณฑบาตทางน้ำขึ้น ซึ่งไม่ได้มีทุกพื้นที่ จะมีเพียงพื้นที่ที่มี แม่น้ำลำคลองเท่านั้น

2.4 การอนุรักษ์ประเพณีบิณฑบาตท้องน้ำวัดสุวรรณาราม

แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีเป็นแนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ ดูแลรักษา และป้องกันสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้คงอยู่ตรงนั้นถึงทุกวันนี้ การรักษาประเพณีท้องถิ่นและการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เน้นความสงบ สุขและความพอเพียงซึ่งได้ขับเคลื่อนมานานกว่าทศวรรษ (Xayyavong, 2019) ชุมชนและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนควรส่งเสริมสถาบันการศึกษาควรเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสร้างและปลูกฝัง ประเพณีให้เยาวชนอยู่กับชุมชนเป็นเวลานานเพื่อรักษาประเพณีที่ดี (Prayoga, et al., 2020) ความเชื่อมโยงระหว่างวัด บ้าน และชุมชนทำให้เกิดความรักและความสามัคคี ชุมชนตระหนักถึง ความจำเป็นของการอยู่ร่วมกับแม่น้ำและลำคลองเพื่อรักษาชีวิต (Perera, 2003) และรักษาเศรษฐกิจของ ชุมชน (Hertel, Bacq, & Belz, 2019) ความสัมพันธ์และผลประโยชน์ที่ซับซ้อนเหล่านี้ช่วยให้สามารถ รับรู้และตระหนักถึงการอนุรักษ์ประเพณีอันมีค่า ซึ่งนำไปสู่การกำหนดแนวทางการอนุรักษ์เพื่อ ความยั่งยืน (Guibrunet, 2021)

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำวัดสุวรรณารามจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและ ข้อมูลอื่นๆ จากปราชญ์ชาวบ้านได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้ประเพณีตักบาตรท้องน้ำ ณ วัดสุวรรณาราม ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นประเพณีที่อยู่กับชุมชนคลองมหาสวัสดิ์มา นานกว่าครึ่งศตวรรษ เป็นการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมอันเก่าแก่ของไทยและคนในท้องถิ่นวิถีชีวิตริม คลองมหาสวัสดิ์แต่ดั้งเดิม อีกทั้งยังมีความเชื่อในอดีตว่าเป็นการทำบุญขอขมาพระแม่คงคาและอุทิศส่วน กุศลให้กับผู้ที่จมน้ำเสียชีวิตในคลองมหาสวัสดิ์ การจัดพิธีตักบาตรท้องน้ำจึงเป็นกุศโลบายภูมิปัญญา พื้นบ้านในการทำให้ชาวบ้านที่พระสงฆ์จะบิณฑบาตทางเรือ โดยมีพุทธศาสนิกชนจะนำเรือที่ใช้ ชีวิตประจำวันมาจอดเรียงรายอยู่ริมอาศัยอยู่ริมคลองช่วยกันดูแลคลองและระมัดระวังบุตรหลานไม่ให้ตก น้ำ โดยพิธีตักบาตรท้องน้ำฝั่งหรือบนเรือเพื่อร่วมทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งกันเป็นจำนวนมาก

และยังมีกิจกรรมมากมายจนถึงช่วงเย็น อาทิ การปล่อยพันธุ์ปลา การแสดงเพลงเรือ แม่ศรีนวล การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น มวยทะเล พายเรือหัวโขนท้ายบอด พิธีนี้เริ่มจัดขึ้นครั้งแรกในสมัยพระครูวิชัย วุฒิกุล(หลวงพ่อดี สุวัฒน์) เจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม ด้วยการริเริ่มของ นายถาวร เทียมปฐุม ไวยาวังกร วัดในขณะนั้น ซึ่งจะจัดขึ้นในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งตรงกับวันลอยกระทงของทุกปี (วัฒนา เทียมปฐุม, 2560)

ประชาชนที่มาทำบุญที่วัดสุวรรณารามส่วนใหญ่จะนำเรือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งเรือขนาดใหญ่ เช่น เรือมาด เรือชะล่า หรือเรือขนาดเล็ก เช่น เรือสำปั้น เรืออีแปะ หรือเรือป้าย (หรือเรือจืด) ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะนำเรือรับพระพร้อมด้วยบาตรและสำรับ เรือที่มีขนาดเล็กรับได้ 1 รูป เรือลำใหญ่รับได้ 2-3 รูป ชาวบ้านจะเป็นผู้พายเรือให้พระนั่ง สำหรับผู้ที่ใส่บาตรจะอยู่ในเรือ ซึ่งจะจอดเรียงรายอยู่ริมฝั่งหรือที่ทำเรือ เมื่อเรือพระมาถึง ก็จะนำอาหารคาวหวานตักใส่บาตรรวมทั้งถวายดอกไม้ ธูปเทียนและปัจจัย

การจัดงานประเพณีดังกล่าว นอกจากจะเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่แม่คงคาและผู้ที่เกี่ยวข้องชีวิตในคลองมหาสวัสดิ์แล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีที่มีการจัดทำกันมานานมากกว่าครึ่งศตวรรษ และเป็นการอนุรักษ์เรือและวิถีชีวิตริมคลองมหาสวัสดิ์ให้คงอยู่ตลอดไป (Chaoying, 2552) สืบเนื่องจากพื้นที่บริเวณแถบนี้เป็นที่ราบลุ่มหน้าฝนมีฝนตกชุก น้ำมาก การสัญจร ไปมาหาสู่กันจึงต้องใช้เรือ การบิณฑบาตของพระที่อาศัยอยู่ริมคลองส่วนใหญ่จะต้องพายเรือออกมารับบิณฑบาตตามบ้าน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะรอดักบาตรอยู่หน้าบ้านซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะสร้างบ้านอยู่ริมคลอง พระสงฆ์สามเณรจะมีพาหนะเรือพายออกจากวัดเพื่อรับบิณฑบาต โดยเฉพาะหน้าฤดูน้ำหลากชาวบ้านจะใช้เรือเป็นพาหนะสัญจรไปมาหาสู่กัน แม้แต่พระสงฆ์เองก็ต้องอาศัยเรือพายไปทำธุระต่างๆ วัฒนธรรมแต่ก่อนนิยมใช้เรือเป็นพาหนะ กิจวัตรของพระสงฆ์ในตอนเช้าคือการออกมารับบิณฑบาตโปรดญาติโยม จึงต้องใช้เรือเป็นพาหนะ ดังนั้น การใช้เรือจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อ

การดำเนินชีวิตในการสัญจร ปัจจุบันมีความเจริญมากขึ้น มีถนน มีรถยนต์ใช้กันอย่างแพร่หลายการสัญจรด้วยเรือจึงลดน้อยลง เนื่องมาจากวัฒนธรรมการใช้เรือของชาวบ้านและพระสงฆ์เริ่มสูญหายไปพุทธศาสนิกชนชุมชนคลองมหาสวัสดิ์และทางวัดสุวรรณาราม จึงจัดงานประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำขึ้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ รักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนเอาไว้ ต่อมา เป็นประเพณีที่ได้รับ ความนิยมของชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้จัดงานขึ้นเป็นประจำ ประชาชนที่จะมาร่วมงาน เพื่อร่วมทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งกันเป็นจำนวนมาก และยังมีกิจกรรมมากมาย อาทิ การปล่อยพันธุ์ปลา การแสดงเพลงเรือ การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น มวยทะเล พายเรือหัวโขนท้ายบอด ซึ่งในงานนี้ผู้ที่มา

ร่วมงานได้ทั้งบุญและความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมความประทับใจถ่ายทอดรูปเป็นที่ระลึกกลับไปด้วยความสุขใจ

สรุป การอนุรักษ์ประเพณีต่างๆของแต่ละท้องถิ่น การรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ที่เน้นความสงบสุข และพอเพียง ในปัจจุบันนี้หาได้ยาก ควรส่งเสริมสนับสนุน ทางภาครัฐและเอกชน ทางโรงเรียน สถานศึกษา ควรเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างปลูกฝังประเพณีให้อยู่คู่ชุมชนต่อไปยาวนาน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีที่ดีงาม ที่เชื่อมสัมพันธ์กันระหว่างวัด บ้าน ชุมชน ให้เกิดความรัก ความสามัคคี ในชุมชน ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงสิ่งสำคัญที่เป็นของคู่กับการดำเนินชีวิต ได้แก่ สายน้ำ คลองเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้มีอยู่มีกิน เศรษฐกิจชุมชนอยู่ได้ เพราะมีคลองส่งน้ำให้เกิดมีการทำการเกษตร ทำไร่ทำนา ทำสวน ปลูกผัก เลี้ยงปลา เป็นต้น เป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโดยทางอ้อม ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการที่ชุมชนได้มีโอกาสเข้าวัด ทำบุญ เพื่อทำให้จิตใจสงบสุขนอกจากความสุขที่ได้จากการเป็นอยู่ดีกินดีแล้วที่สำคัญสุขภาพจิตจะต้องดีด้วย ถึงจะสมบูรณ์ หากมนุษย์ไม่มีความสุขทางใจแล้ว จะมี รวย จน ก็คงหาความสุขได้ยาก ดังนั้นการเข้าวัดด้วยอุบายการตักบาตรทางเรือ จึงเป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ไว้คู่ชุมชน นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำ แล้วยังเป็นการอนุรักษ์ส่วนอื่นๆ อีกด้วย เช่น การอนุรักษ์ความเป็นไทย แต่งชุดไทย การแต่งกายในวันงาน และยังทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ด้วยการส่งเสริมผลิตสินค้าชุมชน ด้วยการนำผลิตผลทางการเกษตรมาขายในงานนี้ด้วย

2.5 สภาพพื้นที่การทำวิจัย

พื้นที่ทำการวิจัยคือบริเวณชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดพุทธมณฑล นครปฐม ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านศาลาโชค บ้านคลองมหาสวัสดิ์ บ้านศาลาดิน และบ้านคลองโยง มีเนื้อที่ประมาณ 12.97 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 8,884 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลมหาสวัสดิ์, 2564) พื้นที่ที่ชุมชนอาศัยอยู่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกผลไม้ ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ทำไร่ผักและผลไม้ เป็นต้น คลองมหาสวัสดิ์เป็นคลองที่เริ่มจากคลองลัดบางกรวยถึงคลองบางกอกน้อย 28 กม. คลองนี้เริ่มขุดเมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2402 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สร้างทางน้ำลัดระยะทางไปสักการะพระปฐมเจดีย์ เป็นเส้นทางคมนาคมที่ทำหน้าที่เป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงชาวอำเภอพุทธมณฑลเพื่อพัฒนาสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้และสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

วัดสุวรรณาราม ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลศาลาया อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม วัดสุวรรณารามเป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่เริ่มมีการขุดคลองมหาสวัสดิ์ โดย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่

4 ทรงโปรดให้ขุดคลองมหาสวัสดิ์ เชื่อมต่อคลองบางกอกน้อยกับแม่น้ำนครชัยศรีในปี พ.ศ. 2403 เพื่อใช้เป็นเส้นทาง เสด็จไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ และจากบันทึกของผู้สร้าง วัดสุวรรณารามนี้ได้แต่งตั้งเป็นวัดในปี พ.ศ. 2424 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุครุ่งเรือง ของเกจิอาจารย์ผู้เรืองเวทย์ หรือเป็นยุคสมัยที่มีเกจิอาจารย์ชื่อดังมากที่สุดก็ได้ อดีตวัดสุวรรณารามแห่งนี้ มีเจ้าอาวาสมาแล้ว รวม 117 รูป และหนึ่งในนั้นคือหลวงปู่ดี สุวณโณ หรือนามเดิมของท่านคือ "นายดี พุทธสยยาสน์" หลวงปู่ดี ท่านเป็นพระที่รักสงบวิเวก และชอบอุทิศไปในสถานที่ต่างๆ และชอบศึกษาเล่าเรียนวิชา อักษรเลขคณิตแจกจ่าย ตามแบบฉบับพระอริยสงฆ์ผู้เจริญหลวงปู่ท่านเป็นคนนครชัยศรี โดยกำเนิด ท่านเกิด ณ.ตำบลศาลายา ครั้งอดีต การเดินทางยากลำบาก โยมบิดา มารดา จึงนิมนต์ท่านมาจำพรรษาที่วัดสุวรรณาราม เป็นวัดละแวกบ้านเกิดท่าน และด้วยอุปนิสัยท่าน ซึ่งเป็นพระที่ใจดี มีเมตตาต่อสรรพสัตว์ ไม่ว่าคนนั้นจะยากดีมีจนท่านก็เมตตา ต่อทุกคนที่มาหาท่านโดยเท่าเทียมกันจึงทำให้ผู้คนหลั่งไหลมาทั่วทุกสารทิศ และต่อมาชาวบ้าน จึงรวมตัวกัน นิมนต์ท่านครองเจ้าอาวาส ซึ่งท่านก็ได้ปฏิบัติศาสนกิจ ดูแลภิกษุสามเณรในวัดด้วยความยุติธรรมเรียบร้อยมาตลอด แต่ด้วยการที่ท่าน สนใจด้านวิปัสสนากรรมฐานและด้วยเหตุผลประการใดไม่ทราบท่านจึงลาออกจากการเป็นเจ้าอาวาสวัดสุวรรณารามในสมัยนั้น และได้ออกจาริกแสวงบุญ ไปในสถานที่ต่างๆ จนเวลาล่วงผ่านไป ทางวัดสุวรรณารามขาดเจ้าอาวาส และด้วยจริยะวัตรของท่าน ลูกศิษย์ลูกหา ต่างพากันพูดถึงในความดีงาม จึงรวมตัวกันนิมนต์หลวงปู่ ขอบารมีท่านกลับมาปกครองดูแล วัดสุวรรณาราม เป็นครั้งที่ 2 ซึ่งขณะนั้น ทางวัดได้ทรุดโทรมลงไปมาก ท่านจึงกลับมายังวัดสุวรรณาราม และครองตำแหน่งดังเดิม หลังจากนั้น ท่านได้เริ่มทะนุบำรุงวัดและพระอุโบสถซึ่งมีพระพุทธรูป บวรรั้งสี ซึ่งเป็นพระพุทธรูป ที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก และหนึ่งในการสร้างครั้งนั้น ก็ได้บารมีของหลวงพ่อดี แห่งวัดปากน้ำภาษีเจริญ ซึ่งเมตตาาร่วมเป็นประธานด้วย จึงสำเร็จลุล่วงโบสถ์แห่งนี้ชาวบ้านกล่าวว่า หากไม่มีผู้บารมีมาสร้าง ก็ไม่เสร็จสมบูรณ์อย่างนี้ และท่านยังได้สนับสนุน การก่อสร้างโรงเรียน ให้แก่กุลบุตรกุลธิดา ได้เข้าศึกษาเล่าเรียนด้วย ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคุณงามความดีของท่าน ความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านย่านศาลายา มามากต่อมาก และสิ่งที่ทำให้ผู้คนเชื่อว่าท่านศักดิ์สิทธิ์คงไม่พ้นวัดถุมงคลของท่าน ซึ่งชาวบ้านแถบนั้นใส่ติดตัวกัน ตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นลูกต่างเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า "มีหลวงพ่อดีตายโหง" เพราะเหตุการณ์แต่ละครั้ง ที่เป็นข่าวเช่น โรงงานตุ๊กตาเคเดอร์ที่ไฟไหม้จนมีคนตายมาก แต่มีบางคนห้อยเหรียญหลวงปู่ดี กระโดดจากตกลงมาไม่เป็นอะไร และอีกหลายครั้ง รถไฟชนจนรถพังยับ แต่คนในรถ กลับบาดเจ็บไม่เท่าไร หรือบางคนโดนทำร้าย รอดได้อย่างปาฏิหาริย์ นี้คงเป็นเพียงประสบการณ์บางเรื่องที่เราเล่าขาน และทุกเรื่องล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องจริง และคนที่ประสบอุบัติเหตุมีตัวตนจริงๆ มิได้โกหกกัน ชาวบ้านศาลายา ต่างรู้ดีถึงพุทธคุณ แห่งวัดถุมงคลของท่าน เพราะฉะนั้นจะขอเสนอแต่สิ่งดีๆที่เมืองไทยเรามีมาเท่านั้น และวัดนี้ยังมี"หลวงพ่อดีพุทธสุวรรณบวรรั้งสี"

ที่ชาวบ้านกล่าวถึง หากผู้ใดบนบานศาลกล่าว แล้วสำริดผลและต้องแก้บนด้วยประทัด เพราะท่านชอบเสียงประทัด (ท่องเที่ยวศาลาฯ, 2559)

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการการอนุรักษ์วิถีชุมชนตามพุทธรวิถีไทย กรณีศึกษาประเพณีการบิณฑบาตที่ถ้ำน้ำวัดสุวรรณาราม จาก ตำรา เอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ ดังนี้

เพ็ญศรี ฉิรินัง อรุณ รักรธรรม และ สมพร เฟื่องจันทร์ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง ความพร้อมในการเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม พบว่า 1) ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ นำนวัตกรรมมาพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP มีการจัดกิจกรรมและผลิตสินค้าต่าง ๆ ด้วยการนำทรัพยากรและวิถีชีวิตที่มีอยู่เดิม มาสร้างสรรค์เป็นประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยว และก่อให้เกิดการสร้างงานและกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และ 2) แนวทางการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ประกอบด้วย 5 แนวทางได้แก่ การพัฒนาตามหลักการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาการตลาดท่องเที่ยว และการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน

เพ็ญศรี ฉิรินัง ได้ศึกษาเรื่ององค์ประกอบความพร้อมในการเป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่าชุมชนคลองมหาสวัสดิ์มีองค์ประกอบความพร้อมในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวOTOP นวัตวิถี ประกอบด้วยด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวด้านเป้าหมายตามหลักการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี และด้านศักยภาพของชุมชน และแนวทางการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวOTOP นวัตวิถีของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ประกอบด้วย 5 แนวทางได้แก่ การพัฒนาตามหลักการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรการพัฒนาการตลาดท่องเที่ยว และการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน

เพ็ญศรี ฉิรินัง และ ศิริวัฒน์ เปลียนบางยาง (2561) ได้ศึกษาการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรรมมหาสวัสดิ์ อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลิตสินค้าหลักของกลุ่มแม่บ้านเกษตรมหาสวัสดิ์, คือ ข้าวตังหน้าหมูหยอง หน้าผักผลไม้ และ หน้าธัญพืช โดยกำหนดราคาไว้ที่ 3 ถุง 100 บาท มีจัดจำหน่ายเพียงแห่งเดียว คือ ที่บ้านศาลาดิน และมีการนำแนวคิดชม ชิม ซ้อป มาปรับใช้ 2) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการตลาด

พบว่า ผลผลิตทางการเกษตรที่แปรรูป ไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน วัตถุดิบที่ใช้ในการแปรรูปมีราคาสูงขึ้น ตามภาวะเศรษฐกิจ สถานที่จัดจำหน่ายมีเพียงแห่งเดียว และการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ ผ่านทางสื่อต่างๆ ไม่สามารถทำได้ และ 3) แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อนำสู่ความยั่งยืน ประกอบด้วย 6 แนวทาง ได้แก่ (1) การกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน (2) การพัฒนาโดยใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (3) การเปิดโลกทัศน์ของสมาชิก (4) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (5) การพัฒนาการตลาด และ (6) การพัฒนาเครือข่าย

อนันต์ คติยะจันทร์ และคณะ (2553) ได้ศึกษาการอนุรักษ์ชุมชนกับวิถีชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนริมปากแม่น้ำห้วยหลวง จังหวัดหนองคาย พบว่า 1) การอนุรักษ์ชุมชนกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความเชื่อ ในชุมชนริมปากแม่น้ำห้วยหลวงมีอยู่ 4 ด้านดังนี้ (1) ด้านวิถีชีวิต ชาวชุมชนริมปากแม่น้ำห้วยหลวงยังคงให้ความเคารพผู้อาวุโส มีการเกื้อกูลกันและกัน มีความสามัคคี และทำสาธารณะประโยชน์ร่วมกันอยู่เสมอ (2) ด้านวัฒนธรรม ชุมชนริมปากแม่น้ำห้วยหลวงมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมส่งเสริมบูรณปฏิสังขรณ์ และร่วมกันสืบทอดอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรม ประเพณีไว้ (3) ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนริมปากแม่น้ำห้วยหลวงมีการรักษาสภาพแหล่งน้ำรักและหวงแหน ส่งเสริมคนรุ่นหลัง ให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างใกล้ชิดร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาแหล่งน้ำอยู่เสมอ (4) ด้านความเชื่อชุมชนริมปากแม่น้ำห้วยหลวงให้ความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น) ร่วมสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นคุณค่าของอดีตและปลูกฝังความเชื่อให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง 2) แนวทางการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนริมปากแม่น้ำห้วยหลวง มีอยู่ 3 ประการคือ (1) การอนุรักษ์ (2) การฟื้นฟู และ(3) การประยุกต์

ศุทธิยา นาวิเศษ และคณะ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง วิถีชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำรูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า 1) วิถีชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำของตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ปัจจัยด้านบริบทชุมชนและปัจจัยด้าน ความเข้มแข็งของชุมชนชาวตำบลนาเสียว สะท้อนออกมาว่าปัจจัยทั้ง 2 ด้านมีความสำคัญในระดับที่มาก ที่ชุมชนมีความต้องการให้มีการบริหารจัดการน้ำเพื่อการประกอบอาชีพการเกษตร รองลงมาคือชุมชน ต้องการบริหารจัดการแหล่งน้ำทางธรรมชาติให้มีอยู่ให้มีความพร้อมและเหมาะสมแก่การพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 2) ปัจจัยการบริหารจัดการน้ำที่สู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ คือต้องมีการเชื่อมโยงการบริหารจัดการน้ำกับวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพ ใหม่และเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน โดยผู้นำชุมชนต้องให้ความสำคัญกับปัญหาและความต้องการ พร้อมทั้ง เปิดใจในการรับข้อมูลจากคนในชุมชน ผู้นำ มีวิสัยทัศน์ สนใจโลกภายนอก มีจิตพัฒนา และเห็นประโยชน์ ของคนในชุมชนเป็นที่ตั้งสามารถสามารถนำนโยบายการเปลี่ยนแปลงภายนอกมากำหนดกลยุทธ์ใน

การบริหารจัดการน้ำในชุมชน เพื่อเชื่อมโยงกับบริบทชุมชนและทรัพยากรพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเดิม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามวิถีชุมชน 3) รูปแบบวิถีชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำ สู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ คือการบริหารจัดการน้ำด้วยวิธีการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้มแข็ง อนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ จัดการน้ำเพื่อสร้างความมั่นคงของน้ำในภาคการเกษตรการบริหารจัดการคุณภาพน้ำให้มีคุณภาพได้ตามมาตรฐาน เพื่อการอุปโภคบริโภคเชื่อมโยงกับวิถีชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ต้องสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืน โดยการบูรณาการกับทุนทางสังคมระดมตามกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนกับภาครัฐกำหนด ใช้กฎหมายในการควบคุมดูแล การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จัดทำแนวทางปฏิบัติประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่าย

จันทร์จิรา สมบัติอำนวยโชค (2553) ได้ศึกษาการอนุรักษ์ประเพณีร้อยพรรษาของอำเภอนมทวนผลการวิจัยพบว่า ประเพณีร้อยพรรษามีอยู่ 3 ตอนด้วยกัน แต่ละตอนสะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ตลอดจนความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา อาทิ การที่ชาวบ้านต่างทำบุญกันในขณะที่คณะร้อยพรรษานำไปบอกบุญที่หน้าบ้าน การร้อยร้อยพรรษานั้นต้องอาศัยความชำนาญและพรสวรรค์ในการเป็นพ่อเพลงแม่เพลงปัจจุบันในพื้นที่อำเภอนมทวนคณะร้อยพรรษาจะมีแต่ผู้สูงอายุเท่านั้น มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นน้อยลง ส่วนมากจะเป็นการถ่ายทอดผ่านทางบุตรหลาน ในส่วนของการอนุรักษ์พบว่า มีการอนุรักษ์ 2 ส่วนคือ การอนุรักษ์รูปแบบและการอนุรักษ์เนื้อหา โดยอนุรักษ์ของเดิมไว้เป็นแม่บทและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ นอกจากนี้ยังมีการสร้างมูลค่าให้กับร้อยพรรษาโดยการนำการร้อยพรรษามานำเสนอในรูปแบบของสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว แต่เท่าที่ผ่านมาพบว่า ยังไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร การดำเนินชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับแม่น้ำมาเป็นเวลานาน การปลูกสร้างบ้านเรือนหรือสร้างชุมชน ตั้งแต่สมัยโบราณกาลของไทยมักจะเลือกทำเลที่ติดแม่น้ำลำคลองเป็นสำคัญเพื่อที่จะได้อาศัยน้ำในการเพาะปลูก ดื่มน้ำจืดเปรียบเสมือนสายโลหิตหล่อเลี้ยงชีวิตของคนไทยที่ใช้ทั้งอุปโภค บริโภค และการเกษตร สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งของแม่น้ำ คือการใช้สัญจรไปมาและการค้าขาย พาหนะที่ใช้ในการติดต่อระหว่างกัน ก็เกิดจากฝีมือมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมา นั่นคือ "เรือ" จึงนับว่าเรือมีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ การคมนาคมขนส่งขนบธรรมเนียมประเพณี และความสนุกสนานของคนไทยเป็นอย่างมาก ในสมัยก่อนเมื่อถึงฤดูน้ำหลากว่างเว้นจากการเพาะปลูก ปักดำทำนา ราวเดือน กันยายน ถึงเดือนธันวาคม โดยเฉพาะช่วงเทศกาลทอดกฐิน คนหนุ่มคนสาว หรือ กระทั่งคนเฒ่าคนแก่ตามหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจกัน ตกแต่งเรือตั้งองค์กฐินไปทอดตามวัดวาอารามต่างๆ ตามที่คนศรัทธา ซึ่งวัดส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ริมแม่น้ำทั่วไป ในขบวนเรือทอดกฐิน จะมีเรือลำใหญ่ซึ่งตกแต่งมีทิวธงสวยงาม เป็นเรือที่ตั้งองค์กฐิน

สายรุ้ง ดินโคกสูง และคณะ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ลุ่มน้ำเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนตำบลชิวทวน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า 1) ชุมชนมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่น่าสนใจโดยสามารถแบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ ยุคตั้งบ้าน (พ.ศ. 2460-2464) ยุคแยกบ้าน (พ.ศ. 2465-2537) ยุคเทคโนโลยีในชุมชน (พ.ศ. 2538-2552) และยุค แอ่งชิงทรัพย์ากร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา 2) ชุมชนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยพบแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงความสมบูรณ์ 2 ประเภท ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และ แหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม ชุมชนมีบุคลากรที่มีศักยภาพโดยพบว่ากลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่เป็นทั้งอดีตผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน 3) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิง นิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชนสามารถ จัดได้ 9 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ฐานเรียนรู้ที่ 1 วัดอัมพวันนารามฐานเรียนรู้ที่ 2 ตอนปู่ตา โสงอ้อย ฐานเรียนรู้ที่ 3 ธรรมาสันสิงห์ วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ ฐานเรียนรู้ที่ 4 วัดธาตุสวนตาลฐานเรียนรู้ที่ 5 วัดทุ่งศรีวิไล ฐานเรียนรู้ที่ 6 ชั่วโบราณ ฐานเรียนรู้ที่ 7 วัดป่าท่าเค็ง ฐานเรียนรู้ที่ 8 ล่องเรือลำน้ำชี และ ฐานเรียนรู้ที่ 9 หาดท่าหลวง หาดสบนก และหาดเต่าโดนซึ่งเป็นหาดทรายที่อยู่ตามรายทางของการ ล่องเรือ เมื่อนำมาจัดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนตำบลชิวทวนที่เหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของพื้นที่ สามารถทำได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 รายการนำเที่ยวแบบครึ่งวัน (เช้า หรือ บ่าย) ซึ่งสามารถจัด ฐานการเรียนรู้ได้ประมาณ 3-4 ฐานการเรียนรู้ รูปแบบที่ 2 รายการนำเที่ยวแบบเต็มวัน (ไม่ค้างคืน) ซึ่ง สามารถจัดฐานการเรียนรู้ได้ประมาณ 8-9 ฐานการเรียนรู้ การจัดการท่องเที่ยวโดยผ่านกระบวนการวิจัย เชิงปฏิบัติการได้ทำให้เกิดผลดีแก่ ชุมชน ได้แก่ 1) ความสามัคคีในชุมชน 2) อาชีพเสริมจากการท่องเที่ยว 3) ความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 4) ความตระหนักของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ ทรัพยากรรวมทั้งการเห็นคุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่นและ 5) การเพิ่มศักยภาพของผู้สูงอายุให้มีบทบาท ในการเป็นผู้นำของชุมชน

กุสุมา บุญกาญจน์ และชวิทย์ สุจฉายา (2558) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดทำแนวทางอนุรักษ์และ ฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร พบว่า กระบวนการทำงาน ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมได้ในระดับสูง ทำให้ชุมชนและเทศบาลเข้าใจและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ และฟื้นฟูชุมชนมากขึ้น จนเกิดมติยอมรับแนวทางดังกล่าวร่วมกัน โดยมีปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดการมี ส่วนร่วม คือ การที่ชุมชนมีประเด็นปัญหาร่วมกัน ส่วนอุปสรรคที่มีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วม คือ ความ ขัดแย้งของคนในชุมชนที่ยังคงมีอยู่ ทำให้ไม่สามารถเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการตัดสินใจ ร่วมกัน นอกจากนี้ภายในชุมชนประกอบด้วยผู้เช่าเกือบ 50% และมีเจ้าของพื้นที่ที่อาศัยอยู่ภายนอก ชุมชนอีกประมาณ 15% จาก 240 หลังคาเรือน ซึ่งบุคคลเหล่านี้มักขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ส่วน

กระบวนการและเครื่องมือที่มีศักยภาพที่นำไปสู่การแก้ปัญหาและเกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน คือ การสนทนากลุ่มย่อย อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอย่างยั่งยืน จำเป็นจะต้อง ผลักดันให้แกนนำชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการดูแลติดตามชุมชนและจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ที่ส่งเสริม ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนอย่างมีทิศทาง

สิทธิโชค วิบูลย์ และคณะ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม ชวามอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า 1. การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชวามอญชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือเป็นการอนุรักษ์ทาง วัฒนธรรมชวามอญการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยสถาปัตยกรรมโบราณวัตถุวิถีชวามอญทั้งด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาส่วนใหญ่ยังถือได้ว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีความ เข้มแข็งในการอนุรักษ์คือคนในชุมชนยังคงปฏิบัติประเพณีหลักๆ เช่น ประเพณีชิงสงกรานต์ประเพณีตัก บาตรน้ำผึ้งประเพณีทำบุญกลางบ้านคติความเชื่อทางศาสนาส่วนวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตเช่นภาษา การแต่งกายการประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการอนุรักษ์ลดน้อยลงเนื่องจาก นโยบายการพัฒนา ประเทศไปสู่ความเป็นสากลทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปหรือระบบการศึกษาแผนใหม่ทำให้มี การใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวันลดน้อยลงไปอย่างไรก็ตามชวามอญชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีแนวทาง ในการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนโดยให้ผู้นำชุมชนปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอด วัฒนธรรมให้กับเยาวชนได้สืบทอดต่อไป 2. การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนศาลาแดงเหนือโดย การใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนโบราณสถานโบราณวัตถุวัฒนธรรมประเพณีตลอดจน สภาพแวดล้อมของชุมชนมาพัฒนาโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันตั้งแต่เส้นทาง การท่องเที่ยวโปรแกรมการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งนำมาสู่การสร้างองค์ความรู้ด้านการ ท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

ภาพิมล สีไหม (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมประเพณีชักพระของเทศบาลตำบลวัดประดู่ อำเภอมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีชักพระเป็นประเพณีท้องถิ่น ภาคใต้เป็นการทำบุญหลังวันออกพรรษา ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นการจำลองเหตุการณ์เมื่อครั้ง พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชาวบ้านจึงแห่แหนกันไปเฝ้ารับเสด็จแสดงให้เห็นถึงความ พร้อมเพรียง ทำให้เกิดความรักความสามัคคี ซึ่งมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ชักพระประกอบด้วย การทำเรือพนมพระ การทำกลอง การทำขนมต้ม เทศบาลจึงได้มีบทบาทใน การส่งเสริมประเพณีชักพระ ด้วยการสนับสนุนงบประมาณ การจัดงานสมโภช การแสดงธรรมเทศนา และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ส่งเสริมประเพณีชักพระไว้ให้ลูกหลานเทศบาลควรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์หรือการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้เพื่อจัดแสดงเรื่องราวต่างๆ การบรรจุเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในชั้นเรียน รวมถึง

การจัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีชักพระให้คงอยู่สืบไป

อัจฉรา อุดมศิลป์ (2553) ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีลอยกระทงในโบสถ์วัดไทรย้อย ตำบลสากเหล็ก อำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า การจัดงานประเพณีลอยกระทงมีมานานกว่า 30 ปี โดยท่านพระครูพิสุทธศีลวัตร เจ้าอาวาสวัดไทรย้อย คณะกรรมการวัดและประชาชนที่สนใจ การจัดงานประเพณีลอยกระทงในโบสถ์วัดไทรย้อยจะตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆรับผิดชอบงานในแต่ละด้าน แต่ปัจจุบันมีปัญหาอุปสรรคในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขแนวทางในการอนุรักษ์ประเพณีลอยกระทงในโบสถ์วัดไทรย้อยจะต้องปลูกฝังการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้กับประชาชนและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดทำโครงการส่งเสริมประชาชนและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ ควรเพิ่มงบประมาณและกระบวนการประชาสัมพันธ์ให้ครบถ้วนในสื่อทุกรูปแบบ และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เป็นประเพณีที่โดดเด่นและเป็นงานประเพณีที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองของจังหวัดพิจิตร ให้ประชาชนเกิดความผูกพันว่าประเพณีนี้เป็นประเพณีของพวกเขาและจะต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้ประเพณีนี้คงอยู่สืบไป

พระไชยยา พิณบรรเลง (2552) ได้ศึกษาการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีการแห่เรือบกจังหวัดเพชรบุรีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า การเล่นแห่เรือบกเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ กล่าวคือเมื่อแม่น้ำเพชรบุรีแห้งขอดอันมีสาเหตุมาจากการสร้างเขื่อนปิดกั้นแม่น้ำเพชรบุรี การเล่นแห่เรือบกที่เคยเป็นที่นิยมเล่นของชาวเพชรบุรีมาแต่เดิมไม่สามารถเล่นได้อีก จึงได้มีผู้พัฒนารูปแบบการเล่นให้มาเล่นบนบกได้ แล้วเรียกกันว่าแห่เรือบก ซึ่งมีรูปแบบการเล่นคล้ายกับการแห่เรือต่างกันตรงที่การเล่นแห่เรือบก จำลองเรือขึ้นมาเล่นบนบก ส่วนเพลงที่นำมาเล่นก็ยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับการแห่เรือ และมีลักษณะที่ไม่ต่างไปจากเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ส่วนปัญหาของประเพณีการแห่เรือบกจังหวัดเพชรบุรี มีหลายประการ คือการละเล่นมีรูปแบบเรียบ ๆ ไม่สลัซซึบซ้อ้น จึงไม่ตอบสนองอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ดูหรือผู้ชม ไม่ได้ได้รับความสนใจจากกลุ่มเยาวชน พ่อเพลง แม่เพลง ปัจจุบันสดจำนวนลงเรื่อย ๆ บางคนเลิกกันไปประกอบอาชีพอื่นจึงขาดผู้สืบทอด มีความบันเทิงรูปแบบใหม่ ๆ ไหลเข้ามาเข้าสู่จังหวัดเพชรบุรีตลอดเวลา จึงดึงความสนใจจากผู้คนได้มากกว่าการละเล่นพื้นบ้าน และองค์กรภาครัฐ ยังทำงานไม่ประสานกันต่างฝ่ายต่างทำ และไม่ให้ความสนใจเพลงพื้นบ้านเท่าที่ควร นอกจากนี้พบว่า แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่เรือบกจังหวัดเพชรบุรีมี 2 ประการ คือ แนวทางในการอนุรักษ์มี 4 ส่วน คือ (1) องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้ความสำคัญกับการแห่เรือบก และเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านนโยบายและทุนสนับสนุน(2) โรงเรียนจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนการละเล่นแห่

เรือบก และเพลงพื้นบ้านสนับสนุนงบประมาณจ้างวิทยากร และหาอุปกรณ์การเล่นอย่างต่อเนื่อง (3) พ่อเพลง แม่เพลง จัดตั้งกลุ่มพ่อเพลง แม่เพลงเห่เรือบก มีการพบปะ ปรึกษาหารือถึงปัญหา และแนวทางการแก้ไข และ (4) ประชาชน จัดตั้งกลุ่มหรือ องค์กร เพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางการละเล่นเห่เรือบก และรูปแบบการอนุรักษ์มีขั้นตอนการดำเนินงาน 3 ขั้นตอนคือ (1) อนุรักษ์ของเดิมไว้เป็นแม่บท โดยการอนุรักษ์รูปแบบ คือ อนุรักษ์ เรือ เครื่องแต่งกาย และเพลงในรูปแบบเดิม และการอนุรักษ์เนื้อหา โดยการศึกษาและเก็บเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเห่เรือบกไว้ให้เป็นระบบ (2)ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ และ (3) สร้างมูลค่าเพิ่มให้การเห่เรือบก โดยนำเสนอในรูปแบบของความบันเทิงนำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวสนใจและจะช่วยให้อนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้านนี้ต่อไปได้

พรหมภัสสร ชุณหบุญญทิพย์ (2561) ได้ศึกษา ปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม กล่าวว่า ประเพณีไหลเรือไฟ ถือเป็นแนวปฏิบัติกันมาในจังหวัดนครพนม มีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือนสิบเอ็ด ของทุกปี เป็นกิจกรรมทางประเพณีที่สำคัญของจังหวัดนครพนม ประวัติที่มาของประเพณีไหลเรือไฟนั้น มีความเป็นมาจากหลายๆ ตำนาน ซึ่งทุกตำนานล้วนแล้วแต่มีที่มาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธบาท (Sasongkoah, T., 2012) ความเชื่อเกี่ยวกับวันพระเจ้าเปิดโลก ความเชื่อเกี่ยวกับการขอขมาและระลึกถึงพระคุณของพระแม่คงคา นอกจากนี้ประเพณีไหลเรือไฟเป็นประเพณีที่สัมพันธ์กับน้ำและไฟเป็นสำคัญ (Homkin, K. et al, 2015) ชาวนครพนมได้ถูกความเชื่อเหล่านี้หล่อหลอมไว้ตั้งแต่บุพกาล เพราะชาวนครพนมเชื่อว่าไฟจะช่วยเผาผลาญหลายความชั่วร้าย ขจัดปัดเป่าความทุกข์ยาก ความทุกข์เข็ญให้สิ้นไปและทำให้ผู้บูชามีตาทิพย์หรือมีปัญญารู้แจ้ง (Nakhon Phanom's Brainbank, 2007) การทำเรือไฟนอกจากจะต้องมีความเชื่อและความศรัทธาแล้วยังต้องเปี่ยมด้วยความคิดสร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้ประเพณีไหลเรือไฟมีความเป็นมาและมีการพัฒนาควบคู่กับท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงวันนี้ กล่าวได้ว่าประเพณีไหลเรือไฟคือหนึ่งในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ชาวนครพนมภาคภูมิใจ

ธนพล วิทยาสิงห์ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม กุ้ยบ้านกู่ ตำบล อำเภอลำดวน จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า แนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม อย่างยั่งยืนของชุมชนชาวกุ้ยบ้านกู่ ดังนี้ (1) กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูวัฒนธรรม กุ้ย เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนชาวกุ้ยที่ตระหนักถึงปัญหาและมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาในทิศทางเดียวกัน (2) การส่งเสริมการอนุรักษ์ ปัจจุบันชุมชนชาวกุ้ยบ้านกู่ดำเนินการส่งเสริมการอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับนโยบายจังหวัด โดยเริ่มจากการพัฒนาจากการสร้างพลังของ

คนในชุมชนกลุ่มเล็กๆ ก่อนและพัฒนาต่อยอดให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชน โดยนำต้นทุนชุมชนมานำเสนอเป็นฐานการท่องเที่ยว (3) กระบวนการมีส่วนร่วมในหน้าที่รับผิดชอบ เกิดจากการรวมกลุ่มเล็กๆ และดำเนินการแบ่งหน้าที่ตามความสามารถและความถนัด โดยแกนนำหลักในการขับเคลื่อนเป็นผู้นำชุมชนมีหน้าที่ในการมอบหมายประสานงานให้สมาชิกชุมชนเข้ามาร่วม โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวภูยให้เกิดการพัฒนารักษาเอกลักษณ์ของพื้นที่ของตนเองให้ลูกหลานคนรุ่นหลังได้เห็นเป็นปณิธานของการทำงาน (4) กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่มุ่งสู่ออนาคต โดยชุมชนมีแนวทางในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ คือ การให้ความสำคัญจากจุดเล็กๆ และเริ่มขยายเครือข่ายออกไปให้สมาชิกที่เข้าร่วมเข้ามาด้วยความสมัครใจเพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่ยั่งยืน (5) กระบวนการประชาคม (6) การมอง ผลประโยชน์จากการอนุรักษ์วัฒนธรรมร่วมกัน ผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน คือ ผลประโยชน์ที่เป็นความสุขทางจิตใจ และผลประโยชน์ที่จับต้องได้ อาทิ เศรษฐกิจชุมชนที่เป็นรายได้ของสมาชิกชุมชน (7) การเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม ชุมชนมีแนวคิดในการเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวจะทำให้สามารถเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมได้เท่าทัน และ (8) การอนุรักษ์ที่ยั่งยืน แนวทางที่ดำเนินการในปัจจุบันของชุมชนชาวภูย เพื่อให้เกิดความยั่งยืนด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนชาวภูยบ้านมุงไปที่คนเป็นหลัก โดยมีการนำเยาวชนและคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้น มุ่งเน้นนำเด็กและเยาวชนในชุมชนให้มาเรียนรู้วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ชุมชนซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้จะเป็นการสืบสานการอนุรักษ์วัฒนธรรมภูยได้มั่นคงและยั่งยืน

สมบัติ นามบุรีและ อิติวุฒิ หมั่นมี (2564) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ จากผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมสนับสนุนและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานหลักในการประชุมประจำเดือนเกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณี ส่วนใหญ่จะเป็นการประชุมของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนานั้น องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรหลักในการจัดทำแผนชุมชนของท้องถิ่น 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลจัดทำโครงการจัดเตรียมงบประมาณและการดำเนินงาน และประสานไปยังหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชนในการดำเนินการ รวมทั้งแนวทางการเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนผู้นำชุมชนมีการประชาสัมพันธ์เทศกาลทอดเทียนแก่ประชาชนและระดมคนในชุมชนเข้าร่วม 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์นั้น เป็นการสืบสานและฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น การอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา 5) การมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบประเพณีวัฒนธรรมนั้น คณะกรรมการ

จาก อบต. และฝ่ายท้องถิ่นที่ร่วมประเมิน มีการประเมินการจัดงานประเพณีทุกครั้ง มีการปรับปรุงกิจกรรม และรายงานการดำเนินงานให้ประชาชนรับทราบมีการประเมินความพึงพอใจของประชาชน ชาวบ้านไม่ได้เข้าไปร่วมประเมิน

ยุภาพร เจริญวัฒนมณี (2560) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ กรณีศึกษา ผ้าไหมมัดหมี่ตำบลบ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ผลวิจัยพบว่าการตระหนักเห็นถึงคุณค่าการทอผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวมุขชนบ้านเขว้า ที่ได้สืบทอดต่อกันมามากกว่า 200 ปีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตายายเป็นสิ่งที่มีค่ามาก โดยปลูกจิตสำนึกของคนในรุ่นสมัยใหม่ให้ตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมเก่าแก่ มานานตั้งแต่สมัยโบราณนั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นในการส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนทุกภาคฝ่าย สิ่งสำคัญที่ทุกคนต้องมีคือจิตสำนึกที่ต้องการจะอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ ยิ่งในยุคสมัยที่เปลี่ยนไป คนในชุมชน ไม่สนใจและละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น การปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่จึงเป็นสิ่งสำคัญ หากคนในชุมชนขาดซึ่งจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาแล้วไป การอนุรักษ์ภูมิปัญญานี้คงไม่สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างแน่นอน

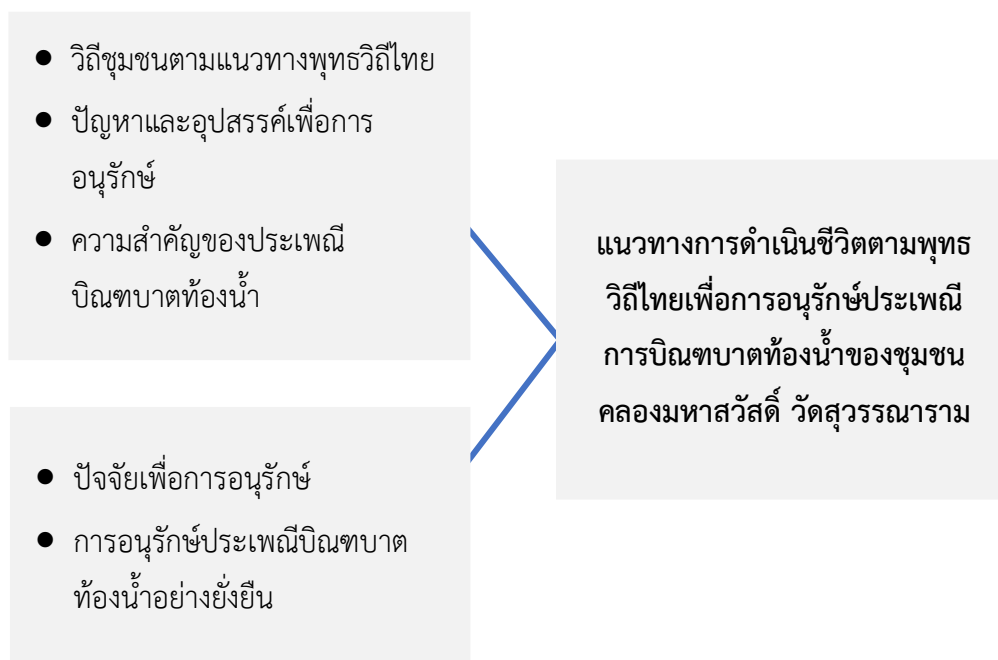
วรรณพร อนันตวงศ์ และ เกียรติวาท บัญการ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนศิรีวัง พบว่า วิถีชีวิตอันเรียบง่ายและสงบ ความสัมพันธ์ของชาวบ้านเป็น แบบเครือญาติ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวมุขชนศิรีวังนับถือศาสนาพุทธ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี จึงเป็นแบบชาวพุทธ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ชาวศิรีวังจึงมีงานบุญประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต ได้แก่ งานทำบุญอาบน้ำคนแก่ (บุญเดือนห้า, สงกรานต์) งานเข้าพรรษา (บุญเดือนแปด) งานบุญวันสารท (บุญเดือนสิบ) และงานบุญออกพรรษา เดือนสิบเอ็ด) มีงานพฤศจิกายนรำลึกเพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์จากภัยธรรมชาติเมื่อปี พ.ศ. 2531 ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวบ้านได้ให้ความสำคัญจากบทเรียนในอดีตจากที่วิถีการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตแบบชาวสวนต่างๆ ไป จึงหันกลับมาสนใจถึงการอยู่ร่วมและพึ่งพิงกับธรรมชาติ และมีการคิดหาวิธีการต่างๆ เพื่อทำให้ตนเองอยู่รอดในพื้นที่เดิมซึ่งจากเดิมภาครัฐมองว่าไม่เหมาะสมกับการเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย ชาวบ้านจึงมีการคิดหาวิธีการพึ่งพิงธรรมชาติโดยไม่ทำลายธรรมชาติ กลายเป็นวิถีชีวิต การนำไปสู่การก่อเกิดภูมิปัญญามากมายที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ภายใต้ทรัพยากรอันมีค่าที่มีอยู่ในชุมชน จนกลายเป็นจุดเด่นมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับ การท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่จากในอดีตดั่งเสียงสะท้อนจากผู้คนหลากหลาย

สรุป การอนุรักษ์วิถีชุมชนตามพุทธวิถีไทยกรณีศึกษาประเพณีบิณฑบาตที่ถ้ำน้ำวัดสุวรรณาราม ได้ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและทรงคุณค่าทั้งทางจิตใจ ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ และทางด้านเศรษฐกิจ

สำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เนื่องจากประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำวัดสุวรรณาราม ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นการสืบสานประเพณีอันดีงามเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้คนได้เข้าวัดทำบุญตักบาตร ส่งเสริมความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับชุมชนอันได้แก่ วัด บ้าน หน่วยงานราชการ องค์กรต่างๆ รวมทั้งพ่อค้าประชาชนทั่วไปที่มาร่วมงาน และยังเป็น การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีกด้วย ได้สร้างรายได้ทางคุณค่า ทางจิตวิญญาณ และทางเศรษฐกิจของชุมชนได้เป็นอย่างมาก นับว่าเป็นการอนุรักษ์ประเพณีอันดีงาม ที่ทรงคุณค่า ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมา เนื่องจากงานวิจัยทั้งหมดที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ได้ค้นพบการอนุรักษ์เรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเพณี วัฒนธรรม อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กันกับพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตชาวไทยพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่คิดค้นกุศโลบายให้ผู้คนได้ประพาสสืบต่อกันมาสำหรับชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ มีประเพณีที่สำคัญอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นคือประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำวัดสุวรรณาราม ต้องการให้คนเข้าวัดทำบุญ ในโอกาสวันสำคัญหรือประเพณีสำคัญและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร โดยหวังว่างานวิจัยนี้จะค้นพบแนวทางการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิผล และสามารถอนุรักษ์วิถีชุมชนตามพุทธวิถีไทยประเพณีบิณฑบาตท้องน้ำวัดสุวรรณารามต่อไป

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยจากการประมวลสรุปแนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสร้างกรอบแนวคิดที่ประกอบด้วย ตัวแปรต้นแบ่งเป็น 2 ตัวแปร คือ ลักษณะสำคัญของพุทธวิถีไทยเพื่อการอนุรักษ์ประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ประกอบด้วยปัจจัยย่อย 3 ปัจจัย คือ วิถีชุมชนตามแนวทางพุทธวิถีไทย, ปัญหาและอุปสรรคเพื่อการอนุรักษ์, ความสำคัญของประเพณีบิณฑบาตท้องน้ำ และตัวแปรที่สอง คือ ปัจจัยแนวทางการดำเนินชีวิตตามพุทธวิถีไทยเพื่อการอนุรักษ์ประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ประกอบด้วยปัจจัยย่อย 2 ปัจจัย คือปัจจัยเพื่อการอนุรักษ์ และ การอนุรักษ์ประเพณีบิณฑบาตท้องน้ำอย่างยั่งยืน ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ แนวทางการดำเนินชีวิตตามพุทธวิถีไทยเพื่อการอนุรักษ์ประเพณีการบิณฑบาตท้องน้ำของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ วัดสุวรรณาราม ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดและทฤษฎีการวิจัย